

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ημέρα Μνήμης

των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων
& Ηρώων του Ολοκαυτώματος

Η σημερινή Ημέρα Μνήμης

Στις 27 Ιανουαρίου 1945 τα συμμαχικά στρατεύματα μπήκαν ως απελευθερωτές στο Άουσβιτς και αντίκρισαν τα αδιείσπιστα πειστήρια μιας εφιαλτικής βιομηχανίας θανάτου, σπημένης στην καρδιά της «πολιτισμένης» Ευρώπης του 20^{ου} αιώνα. Το Ολοκαύτωμα μόλις είχε ανακαλυφθεί και μαζί του αποκαλύφθηκε η πιο σκοτεινή και κτηνώδης σελίδα της σύγχρονης ιστορίας. Ακολούθησαν οι ανατριχιαστικές μαρτυρίες και τα ντοκουμέντα, που σιγά-σιγά έβγαιναν στο φως, ανατρέποντας κάθε γνωστή μέχρι τότε αξία. Οι αριθμοί τρομακτικοί: 6.000.000 πολίτες της Ευρώπης είχαν εξοντωθεί, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, παρά μόνο για τον λόγο ότι είχαν γεννηθεί Εβραίοι. Ανάμεσά τους 63.000 Έλληνες Εβραίοι και μεταξύ αυτών 240 συμπολίτες μας Λαρισαίοι. Για να μην ξεχαστεί ποτέ αυτή η θηριωδία και για να αξιοποιηθούν τα διδάγματα του Ολοκαυτώματος στην πρόληψη μελλοντικών πράξεων γενοκτονίας, ο ΟΗΕ καθιέρωσε το 2005 την 27^η Ιανουαρίου ως Διεθνή Ημέρα Μνήμης για τα Θύματα του Ολοκαυτώματος. Η Βουλή των Ελλήνων είχε προηγηθεί στην απόδοση τιμής στα αθώα θύματα του Ολοκαυτώματος, καθιερώνοντας, με ομόφωνη απόφασή της το 2004, την 27^η Ιανουαρίου ως Εθνική Ημέρα Μνήμης των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων και Ηρώων του Ολοκαυτώματος.

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας και η Ισραηλιτική Κοινότητα Λάρισας τιμούν κάθε χρόνο την επέτειο του Ολοκαυτώματος, με πολύ αξιόλογες εκδηλώσεις, ενώ στην πόλη μας έχουν καθιερωθεί επίσης ξεχωριστές εκδηλώσεις απευθυνόμενες σε μαθητές, σε συνεργασία με την εκπαιδευτική κοινότητα. Φέτος η Εθνική Ημέρα Μνήμης των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων και Ηρώων του Ολοκαυτώματος θα τιμηθεί φέτος με ένα διήμερο εκδηλώσεων. Σήμερα στις 6.30 π.μ. στο Μνημείο του Ολοκαυτώματος στην πλατεία Εβραίων Μαρτύρων Κατοχής η καθιερωμένη εκδήλωση περιλαμβάνει κατάθεση στεφανιών από εκπροσώπους Ανώτατων Πολιτικών και Στρατιωτικών Αρχών, Πρεσβειών και Προξενείων, Εβραϊκών Οργανώσεων, φορέων και συλλόγων της πόλης, επιμνημόσυνη δέηση, τήρηση ενός λεπτού σιγής, ανάκρουση Εθνικού Ύμνου από τη Φιλαρμονική του Δήμου Λαρισαίων, και στις 7.30 π.μ. στην αίθουσα συναυλιών του Δημοτικού Ωδείου Λάρισας θα πραγματοποιηθεί άναμμα κεριών στη μνήμη των 6.000.000 Εβραίων Θυμάτων του Ολοκαυτώματος, αλλά και ομιλία από την κ. Μαρία Δ. Ευθυμίου, ομότιμη καθηγήτρια Ιστορίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Στην εκδήλωση στο ΔΩΛ της ομιλίας της κ. Ευθυμίου θα προηγηθούν χαιρετισμοί του περιφερειάρχη Θεσσαλίας, κ. Δημήτρη Κουρέτα, του δημάρχου Λαρισαίων, κ. Θανάση Μαμάκου, του προέδρου του Κεντρικού Ισραηλιτικού

Συμβουλίου, κ. Δαυίδ Σαλιέλ, του προέδρου της Ισραηλιτικής Κοινότητας Λάρισας, κ. Μωυσή Μανουάχ, ενώ θα ακολουθήσει μουσικό αφιέρωμα από τη Γυναικεία Χορωδία ΙΝΔΟΝΝΑΤΙΟΝ υπό τη διεύθυνση του επίκουρου καθηγητή του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Ιόνιου Πανεπιστημίου, δρ. Δημήτρη Κιαστάκη, με το έργο του Five hebrew love songs του Eric Whitacre. Ποίηση στα εβραϊκά: Hila Pittmann. Την εκδήλωση θα συντονίζει ο δημοσιογράφος Θανάσης Αραμπατζής. Αύριο Παρασκευή έχει προγραμματιστεί αφιερωματική εκδήλωση της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Λάρισας, υπό την αιγίδα της Περιφερειακής Διεύθυνσης Εκπαίδευσης Θεσσαλίας και της Ισραηλιτικής Κοινότητας Λάρισας στο Δημοτικό Ωδείο Λάρισας. Στις 10 π.μ. θα πραγματοποιηθεί εκδήλωση από μαθητές για μαθητές, με θέμα: «Υπάρχουν ανθρώπινες λέξεις να περιγράψουν το Ολοκαύτωμα των Εβραίων; Οι μαρτυρίες νέων της Κατοχικής Λάρισας ανοίγουν παράθυρο στην ιστορία». Συμμετέχουν με παρουσιάσεις, σε όλες τις μορφές τέχνης, μαθητές και μαθήτριες Γυμνασίων και Λυκείων του Νομού Λάρισας. Στις 12 π.μ. στην πλατεία Άννας Φρανκ (οδός Ερυθρού Σταυρού – Γενικό Νοσοκομείο Λάρισας) θα γίνει κατάθεση στεφάνων από σχολεία της Λάρισας στην αναθηματική στήλη της Άννας Φρανκ στη μνήμη των 1.500.000 παιδιών που υπήρξαν θύματα του Ολοκαυτώματος.

Ειδική έκδοση της εφημερίδας «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ» (Ιανουάριος 2024)
Διανέμεται ΔΩΡΕΑΝ

Ιδιοκτήτης: Δημοσιογραφικός Οργανισμός «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ» Α.Ε.
Επιμέλεια έκδοσης: Δημήτρης Κατσανάκης
Σελιδοποίηση: Εύη Αγγελούλη
Εκτύπωση: Δημοσιογραφικός Οργανισμός «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ»

www.eletheria.gr

Μπικρενάου
Φωτογραφία:
Βασίλης Αγοραστός

Το «Ποτέ Ξανά» δεν είναι σύνθημα, είναι εντολή και πραγματική ευθύνη

Άρβρο του Πρέσβη του Ισραήλ, κ. Νόαμ Κατς, για την εφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ» Λάρισας

Υπό αυτή την έννοια, χαιρόμαι πολύ που η Ισραηλιτική Κοινότητα Λάρισας και η Περιφερειακή Αυτοδιοίκηση Θεσσαλίας διοργανώνουν διήμερες εκδηλώσεις μνήμης, οι οποίες περιλαμβάνουν κατάθεση στεφάνων στο Μνημείο του Ολοκαυτώματος, τελετή ανάμματος κεριών, διαλέξεις από ειδικούς και εκπαιδευτικές δραστηριότητες με τη νεολαία. Το Μνημείο του Ολοκαυτώματος που ανεγέρθηκε το 1987 στην Πλατεία Εβραίων Μαρτύρων και το Μνημείο της Άννα Φρανκ, με πρωτοβουλία του Δήμου Λαρισαίων, είναι επίσης σημαντικό για τη μνήμη. Όλα αυτά αποτελούν Ζαχόρ στην πράξη. Η παρουσία των Εβραίων στη Λάρισα χρονολογείται πριν από 2000 χρόνια. Στη νεότερη ιστορία, οι Εβραίοι εγκαταστάθηκαν στην πόλη μετά την Ισπανική Ιερά Εξέταση. Ανάμεσά τους, πολλοί επιστήμονες, φιλόσοφοι και επιχειρηματίες. Συμμετείχαν έτσι στην ανάπτυξη ολόκληρης της πόλης. Στα μέσα του 19ου αιώνα, η κοινότητα αποτελούνταν από 2000 άτομα. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου λειτουργούσε σχολείο της Alliance Israelite Universelle. Μια σχετικά μικρή αλλά ακμάζουσα κοινότητα υπήρχε στην πόλη που συντηρήσε αρμονικά με τον γενικό πληθυσμό. Η ιστορία της Εβραϊκής Κοινότητας Λάρισας αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας της πόλης. Κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος, 950 από τους 1.175 Εβραίους της Λάρισας κατάφεραν να διαφύγουν στα βουνά. Ένα μεγάλο μέρος εντάχθηκε στην Αντίσταση και πολέμησε μαζί της. Αυτό ήταν δείγμα του ηρωισμού, όπως και της σχετικής ενότητας και αλληλεγγύης που υπήρχε μεταξύ Ελλήνων, Εβραίων και Χριστιανών στην περιοχή της Θεσσαλίας. Παρόλα αυτά, η συντριπτική πλειοψηφία όσων έμειναν πίσω εκποίστηκαν και εξοντώθηκαν. Μόνο μια χούφτα επέζησε από τα στρατόπεδα. Η σημερινή κοινότητα, αν και περιορι-

σμένη σε αριθμό, παραμένει σταθερή στη διατήρηση των παραδόσεών της. Το κλείσιμο του Εβραϊκού Σχολείου δεν μείωσε τη δέσμευσή της να διασφαλίσει την εβραϊκή εκπαίδευση για τη νεότερη γενιά. Η συνεχιζόμενη ανακαίνιση της Συναγωγής Etz Hayim αντικατοπτρίζει την αφοσίωση στη διατήρηση της πολιτιστικής και πνευματικής κληρονομιάς της. Η Μνήμη του Ολοκαυτώματος είναι επίσης μια στιγμή που πρέπει να θυμόμαστε ότι, κατά τη διάρκεια των πιο σκοτεινών εποχών, κάποιος άνθρωπος αντιστάθηκαν στο κακό και έσπασαν Εβραίους παρά τη σοβαρή απειλή για τη ζωή τους και τις οικογένειές τους. Ανάμεσά τους, 364 γενναίοι Έλληνες που έχουν τιμηθεί από το Κράτος του Ισραήλ στο Μουσείο Ολοκαυτώματος Yad Vashem στην Ιερουσαλήμ ως Δίκαιοι Μεταξύ των Εθνών. Αυτοί οι άνθρωποι αποτελούν την ηθική πυξίδα μας. Η φετινή Μνήμη του Ολοκαυτώματος πραγματοποιείται στη σκιά ενός πολέμου που μας επιβλήθηκε. Μία από τις βασικές αποστολές του Κράτους του Ισραήλ είναι να αποτελέσει πατρίδα και ασφαλές καταφύγιο για τον εβραϊκό λαό, μετά από χιλιετίες διώξεων και μίσους. Ωστόσο, τα πρόσφατα τραγικά γεγονότα υπογραμμίζουν τις συνεχιζόμενες απειλές που αντιμετωπίζει το Ισραήλ. Στη χειρότερη επίθεση κατά των Εβραίων από το Ολοκαύτωμα στις 7 Οκτωβρίου, η τρομοκρατική οργάνωση της Χαμάς προέβη σε μαζικές φρικαλεότητες εναντίον Ισραηλινών αποκεφαλίζοντας μωρά, εκτελώντας νεκρούς ανθρώπους μπροστά στα αγαπημένα τους πρόσωπα, βιάζοντας, δολοφονώντας και ακρωτηριάζοντας γυναίκες, πυροβολώντας και ανατινάζοντας νέους σε ένα μουσικό φεστιβάλ. Συνολικά, 1200 Ισραηλινοί σκοτώθηκαν με τον πλέον βάνουσο τρόπο. Επιπλέον, η τρομοκρατική οργάνωση απήγαγε περισσότερους από 240 Ισραηλινούς, μεταξύ

των οποίων μωρά, μητέρες και ηλικιωμένους, στη Γάζα ως ομήρους και συνεχίζει να κρατά 136 από αυτούς αιχμάλωτους σε άθλιες συνθήκες. Το εύρος της επίθεσης επανέφερε αναπόφευκτα εικόνες που στοιχειώνουν από τη Σοά, στις οποίες Εβραίοι σκοτώθηκαν απλώς επειδή ήταν Εβραίοι. Το Ισραήλ έχει βρεθεί σε έναν πόλεμο ενάντια σε μια γενοκτονική, αντισημιτική, εξτρεμιστική, ισλαμιστική τρομοκρατική οργάνωση που θέλει να καταστρέψει το ίδιο και τον εβραϊκό λαό. Το Ισραήλ πολεμά τις δυνάμεις του αντισημιτισμού και του εξτρεμισμού και σε έναν τέτοιο πόλεμο η νίκη είναι η μόνη επιλογή. Τα πρόσφατα γεγονότα στο Ισραήλ έχουν πυροδοτήσει μια παγκόσμια αναζωπύρωση του αντισημιτισμού, ιδίως στην Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Βλέπουμε μια έκρηξη, του παλιού αντιεβραϊκού μίσους που παρουσιάζεται με ένα νέο μανδύα των αποκαλούμενων «φιλοπαλαιστινιακών συλλαλητηρίων», στα οποία ακούγονται αντιεβραϊκά συνθήματα και εκκλήσεις για την καταστροφή του Ισραήλ, κάνοντας τους Εβραίους να αισθάνονται όλο και πιο ανασφαλείς. Ο σύγχρονος αντισημιτισμός συχνά καλύπτεται με το πρόσχημα του λεγόμενου «αντισημιτισμού». Αυτό το αντιεβραϊκό μίσος απειλεί να καταστρέψει τις πλουραλιστικές αξίες μας και τον ιστό των κοινωνιών μας. Καθώς μνημονεύουμε την Παγκόσμια Ημέρα Μνήμης του Ολοκαυτώματος, ας σταθούμε ενωμένοι στη δέσμευσή μας για την καταπολέμηση του αντισημιτισμού και του φανατισμού σε κάθε μορφή, προάγοντας έναν κόσμο, όπου ο απόηχος της Ιστορίας χρησιμεύουν ως ισχυρή υπενθύμιση των συνεπειών του μίσους και της μισαλλοδοξίας. Ας υποσχεθούμε επίσης να εργαστούμε μαζί για να βοηθήσουμε στη διατήρηση της κληρονομιάς της Ισραηλιτικής Κοινότητας Λάρισας.

Η μνήμη είναι ένα βαρύ χρέος

Του Μωσή Μανουάξ
Προέδρου Ισραηλιτικής Κοινότητας Λάρισας

Η παγκόσμια καθιερωμένη ως Ημέρα Μνήμης για τους Εβραίους, θύματα του Ολοκαυτώματος, μας φέρνει πρόσωπο με πρόσωπο με το πιο απαίσιο έγκλημα που διαπράχθηκε ποτέ, όχι μόνο κατά των Εβραίων, αλλά κατά του ανθρωπίνου γένους στο σύνολό του. Κάθε χρόνο αυτές τις ημέρες ξυπνούν μνήμες σκληρές και βασανιστικές, ειδικά για εμάς, τους Εβραίους. Γιατί, ανάμεσα σε όλους τους λαούς, που δεινοπάθησαν και υπέστησαν ανείπωτες συμφορές στη διάρκεια της ναζιστικής κατοχής, ο Εβραϊκός λαός ήταν εκείνος που ξεχωρίστηκε για να αφανιστεί ολόκληρος, όχι για ό,τι διέπραξε αλλά για ό,τι υπήρξε.

Πριν ακόμα επιβεβαιωθούν ιστορικά οι συγκλονιστικές μαρτυρίες των επιζώντων των στρατοπέδων, που αρχικά ακούγονταν σαν ιστορίες επιστημονικής φαντασίας, πριν γραφτούν βιβλία, πριν δημοσιευτούν φωτογραφίες και δημιουργηθούν ταινίες, πριν το Ολοκαύτωμα αρχίσει να διδάσκεται στα σχολεία και πριν καθιερωθούν τελετές μνήμης από την Πολιτεία... εμείς είχαμε τη μοναδική τραγική εμπειρία να δούμε στα μπράτσα των γονιών και των παπούδων μας τους αριθμούς των στρατοπέδων...

Εμείς ακούσαμε από εκείνους, με τα ίδια μας τα αυτιά, τις συγκλονιστικές διηγήσεις τους. Το Ολοκαύτωμα είναι μέρος της ίδιας μας της ζωής, που κανείς δεν έχει το δικαίωμα να αμφισβητήσει και εμείς δεν έχουμε το δικαίωμα να ξεχάσουμε. Θυμόμαστε λοιπόν τη βιομηχανία θανάτου που στήθηκε στην πολιτισμένη Ευρώπη του 20ού αιώνα και τα 6.000.000 των νεκρών που άφησε πίσω της. Θυμόμαστε, ακόμα κι όταν κάποιος ξεχνούν, ή κάνουν πως ξεχνούν, ποιο είναι το πραγματικό πρόσωπο του φασισμού και με ευκολία τον ανακαλύπτουν παντού, χωρίς να διστάζουν να συγκρίνουν, να δαιμονοποιούν και να κατακρίνουν. Η μνήμη είναι ένα βαρύ χρέος, που, όπως όλοι οι συνομήλικοί μου Εβραίοι, το έχω από παιδί. Υπήρξα πάντα στην πρώτη γραμμή για τη διατήρησή της, μέσα από δράσεις και εκδηλώσεις, με τους διάφορους ρόλους που είχα ως τώρα, στους εβραϊκούς οργανισμούς όπου συμμετείχα. Σήμερα όμως, που έχω αναλάβει τα ηνία της Εβραϊκής Κοινότητας της Λάρισας ως Πρόεδρος της, βιώνω το χρέος αυτό ως δέος, καθώς για πρώτη φορά νιώθω τόσο έντονα το μερίδιο της ευ-

θύνης που μου αναλογεί στο να μεταλαμπαδεύσω την τραγική κληρονομιά του λαού μου και όποια μηνύματα μπορεί να μας προσφέρει η θυσία τόσων αθώων ανθρώπων. Συνειδητοποιώ, όλοι συνειδητοποιούμε, ότι η μισαλλοδοξία, ο ρατσισμός και ο φανατισμός εξακολουθούν να υπάρχουν και το ανατριχιαστικότερο στοιχείο τους είναι πως στο όνομά τους στρατεύονται νέοι κυρίως άνθρωποι, διατεθειμένοι να σπείρουν αδιακρίτως τον τρόμο και τον θάνατο, ενώ θα έπρεπε να οικοδομούν ένα ελπιδοφόρο μέλλον. Ο αντισημιτισμός αναβιώνει επικίνδυνα σε όλον τον κόσμο, ακόμα και στη χώρα μας και δεν ωφελεί να εθελουφλούμε και να ωραιοποιούμε τα πράγματα. Η μνήμη λοιπόν σήμερα δεν είναι από μόνη της αρκετή. Χρειάζεται επιπλέον επαγρύπνηση και δράση. Χρειάζεται να νικήσουμε και την πολύ πιο επικίνδυνη αδιαφορία, που επιτρέπει να συμβεί ανεμπόδιστα κάθε κακό. Όχι μόνο τις ημέρες αυτές, αλλά συνεχώς. Όχι μόνο στις επετειακές εκδηλώσεις, αλλά παντού, στις οικογένειες, στις δουλειές μας, στις παρέες μας, στην κοινωνία, στα σχολεία... Ειδικά στα σχολεία, για να εκπαιδευτούν οι επόμενες γενιές, ώστε να μπορούν, αντικειμενικά και έγκαιρα, να αναγνωρίζουν τον ρατσισμό, και να τον απομονώνουν στη γέννησή του. Ας μας βρει η φετινή επέτειος αποφασισμένους όλους, Εβραίους και μη. Αποφασισμένους να αντισταθούμε σε κάθε προσπάθεια αναβίωσης του ρατσισμού και του αντισημιτισμού και να μην επιτρέψουμε σε κανέναν να απειλήσει κανενός την ύπαρξη και την ασφάλεια. Αποφασισμένους να θεμελιώσουμε ένα μέλλον καλύτερο και δικαιότερο, πάνω στην ανοχή, την ειρήνη και την καταπόνηση ανθρώπων και λαών.

Φωτ.: Βασίλης Αγοραστός

Ευθύνη μας να κρατήσουμε τη μνήμη ζωντανή...

Στον κύκλο αίματος της παγκόσμιας Ιστορίας, κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί πως υπάρχουν στιγμές που παγώνουν τον χρόνο και τις συνειδήσεις. Πόλεμοι, σφαγές αθώων, γενοκτονίες -το έθνος μας έχει υποστεί πολλά από αυτά τα δεινά, γνωρίζουμε τον πόνο, την απώλεια, το αναπάντητο «γιατί;» στη συλλογική μνήμη. Τίποτα, όμως, δεν μπορεί να συγκριθεί με το Ολοκαύτωμα. Ούτε στην αγριότητα της σύλληψής του, ούτε στην εκτέλεση αυτού του σχεδίου της ναζιστικής Γερμανίας για τον αφανισμό των Εβραίων της Ευρώπης.

Και είναι υποχρέωση όλων μας -και δική μου ως άνθρωπος πρώτα και πάνω απ' όλα- να σκύβουμε το κεφάλι στη μνήμη των θυμάτων και των ηρώων αυτής της κοινότητας, που τόσα πολλά πρόσφερε σε όλη την ανθρωπότητα, την Ελλάδα, αλλά και την πόλη μας. Η Λαρισαϊκή Εβραϊκή Κοινότητα δεν γλίτωσε από το μαύρο μερτικό: μέσα σε μια μόλις μέρα, η τρίτη μεγαλύτερη κοινότητα στην Ελλάδα, έχασε πάνω από το ένα τρίτο των ανθρώπων της. Παρηγορία και ελπίδα απέναντι σε τόση αγριότητα, για κάθε πράξη μίσους και μισαλλοδοξίας εκείνη την τραγική περίοδο, υπήρξαν πράξεις καλοσύνης και απαράμιλλης γενναιοσύνης. Είναι πάρα πολλοί οι συμπολίτες μας που στάθηκαν στο πλευρό των αδελφών τους και είμαστε περήφανοι για την επιλογή τους να αντιτάξουν το φως της αδελφοσύνης, απέναντι στο σκοτάδι του μίσους. Κι έτσι σώθηκαν πολλοί. Κι ήταν αυτή η συμφορά που σφυρηλάτησε τους άρρηκτους δεσμούς της κοι-

νωνίας μας και την αποφασιστικότητά της να αγωνιστεί και να αποτινάξει τα δεσμά του σκοταδισμού. Και ίσως ήταν όλες αυτές οι σκέψεις, οι ιστορίες που διηγούνταν οι παλιότεροι για τους Εβραίους της Λάρισας, η ζωντανία των ανθρώπων που κουβαλούσαν τη μνήμη για χάρη των επόμενων γενεών, που με οδήγησαν στην απόφαση να επισκεφθώ, όχι πολλά χρόνια πριν, τους τόπους μαρτυρίας της Εβραϊκής Κοινότητας, στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, στο Άουσβιτς. Δεν είμαι σίγουρος ότι μπορώ να μιλήσω για αυτή την καθλωτική εμπειρία. Τα συναισθήματα δέους, αποτροπισμού, φρίκης, να νιώθεις ότι παλεύεις μπροστά σε τέτοια απίστευτη βαναυσότητα και σκληρότητα, αλλά και μια αίσθηση μεταξύ απορίας και ντροπής, γιατί αυτά ήταν γεννήματα ανθρωπίνου νου και τα εγκλήματα αυτά συντελέστηκαν σε βάρος άλλων ανθρώπων. Με απόλυτη συναίσθηση για την ευθύνη που φέρουμε, σαν πόλη και σαν κοινω-

νία να κρατήσουμε ζωντανή αυτή τη μνήμη κι εμείς για τις επόμενες γενιές, οφείλουμε να αποκρούσουμε κάθε φωνή μίσους και μισαλλοδοξίας, από όπου κι αν προέρχεται. Για να μετουσιώνεται η μνήμη σε γνώση, ώστε να μην απαρνηθούμε ξανά τον ανθρωπισμό μας, όποια κι αν είναι η συνθήκη. Γι' αυτό και είμαστε έτοιμοι να συνδράμουμε με κάθε πρόσφορο τρόπο και μέσο να ολοκληρωθεί το έργο διάσωσης και αναστήλωσης της Συναγωγής της Λάρισας, ένα μνημείο πολιτισμού, τόσο για την κοινότητα όσο και για την πόλη μας. Ένας φάρος αδελφοσύνης, αλληλεγγύης, ενότητας. Με τα έργα και τις πράξεις μας, με τη στάση ζωής μας, με τα διδάγματα προς τα παιδιά μας, όχι μόνον την Ημέρα Μνήμης, αλλά και κάθε μέρα, οφείλουμε να απομονώσουμε και να καταδικάζουμε κάθε φαινόμενο ρατσισμού, σεξισμού, εθνικισμού και μισαλλοδοξίας. Και προς τους Εβραίους αδελφούς μας που χάθηκαν στο Ολοκαύτωμα δίνουμε την υπόσχεση «Ποτέ ξανά».

Του Αθ. Μαμάκου,
Δημάρχου Λαρισαίων

Μνήμη και διδαχή

Ο Νομοδιδάσκαλος Ακιβά σχολίασε τον βιβλικό στίχο «κατ' εικόνα Θεού» δημιουργήθηκε ο άνθρωπος, ως εξής: «Αγαπητός και προνομιούχος είναι ο άνθρωπος γιατί αποτελεί εικόνα του Δημιουργού. Η αγάπη και η προνομιούχος θέση του ανθρώπου τονίζει ακόμη περισσότερο επειδή αυτή η διάκριση του γνωστοποιείται». (Κεφ. Πατέρων, 3:18) Φίλων ο Ιουδαίος Ελληνιστής φιλόσοφος ακολουθώντας τη σκέψη του Πλάτωνος μίλησε για τη διττή φύση του ανθρώπου «ηπλό από τη γη» και «πνεύμα εξ ουρανού». Ότι η θέση του ανθρώπου στην κοινωνία ορίζεται από την προσήλωσή του στις αξίες της ηθικής, του δικαίου και του σεβασμού κάθε συνανθρώπου. Όταν το άτομο σβήνει μέσα του τη θεία εικόνα, δηλώνει αδυναμία να διαφυλάξει και να καλλιεργήσει την ανθρωπινή υπόστασή του. Υποβιβάζεται στο επίπεδο του ανόητου κτήνους.

Του Ηλία Σαμπετιά Ραβίνου Λάρισας

Πριν οκτώ δεκαετίες γίναμε μάρτυρες του ειδικότερου φαινομένου απανθρωπιάς και βαρβαρότητας με το Άουσβιτς και τα άλλα εργαστήρια κακοποίησης και θανάτου. Είδαμε αμέτρητες πλειάδες εγγράμματων και καλλιεργημένων ατόμων που παραδόθηκαν σε κτηνωδίες, αποβάλλοντας από μέσα τους το Θεϊκό στοιχείο και αντικαθιστώντας το με το είδωλο του Φύρερ και την ιδεολογία του Ναζισμού. Τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, οι θάλαμοι αερίων και τα κρεματόρια αποδεικνύουν τη βαθιά και στενή σχέση ιδεολογίας και συμπεριφοράς. Το έγκλημα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου απέδειξε που οδηγεί ο ολοκληρωτισμός, το παθολογικό μίσος για τον άλλο με το διαφορετικό πολιτισμικό και θρησκευτικό πιστεύω.

Το Ολοκαύτωμα αντιπροσωπεύει το κατ' εξοχήν έγκλημα στην πανανθρώπινη ιστορία. Όχι μόνο για την έκταση αλλά, κυρίως, για τη σύλληψη, τον σχεδιασμό και την εφαρμογή του ανασιουρηγματος της Τελικής Λύσης. Στόχο είχε την εξόντωση των Ιουδαίων από προσώπου γης, την εξάλειψή τους από την οικογένεια των εθνών της οικουμένης. Οι Ναζί θα καθιστούσαν τον Ιουδαϊκό Λαό «απολίθωμα της ιστορίας» που θα επιδείκνυαν στα μουσεία που θα έστηναν σε όλη την Ευρώπη. Για αυτό το μοναδικό έγκλημα η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. καθιέρωσε το 1948 τον ειδικό νομικό όρο γενοκτονία. Έκτοτε ο όρος αυτός χρησιμοποιείται πολλές φορές με προχειρότητα και απειρισκεψία. Μετά το Ολοκαύτωμα οι σκεπτόμενοι κατηγοροί των Ιουδαίων φόρεσαν το καπέλο του αντι-Σιωνισμού και καταγγέλλουν το Εβραϊκό Κράτος για γενοκτονία των Παλαισινίων. Οφείλομε να αντιληφθούμε ότι στον πόλεμο στη Γάζα το Ισραήλ δεν διεξάγει ούτε αποβλέπει στη γενοκτονία Παλαισινίων. Διεξάγει έναν σκληρό και αιματηρό πόλεμο που του επιβλήθηκε μετά τη βάρβαρη, απάνθρωπη εισβολή της Χαμάς στα Κιμπούτς και το Νεγκβίβ την 7η Οκτωβρίου. Το σχέδιο Τελικής Λύσης των Ναζί είχε υψηλά αποτελέσματα σε όλη την υφήλιο. Ένας στους τρεις Ιουδαίους αφανίσθηκαν με παντός είδους απάνθρωπες μεθοδεύσεις. Στην Ευρώπη το εγχείρημα των Ναζί είχε μεγαλύτερη επιτυχία.

Έξι εκατομμύρια Ιουδαίοι Ευρωπαίοι πολίτες θανατώθηκαν, ανάμεσά τους ένα και πλέον εκατομμύριο άμαμα, αθάνα παιδιά. Όσοι επέζησαν από τα στρατόπεδα μαζί με τους υπόλοιπους διασωθέντες, τα παιδιά τους, τα εγγόνια τους και τα δισέγγονά τους έχουμε επιφορτισθεί την ιερή υποχρέωση να μην επιτρέψουμε ποτέ στον Χίτλερ καμιά έστω μεταθανάτια ικανοποίηση για το ανασιουρηγματο που διέπραξε. Μαζί με όλους τους εχέφρονες συνανθρώπους μας θα σταθούμε απέναντι σε κάθε απόπειρα αναβίωσης του Ναζισμού. Η καταδίκη του Ναζισμού θα αποτελεί το καλύτερο μνημόσυνο για τα θύματα των στρατοπέδων και των κρεματορρίων. Παράλληλα, αναλογιζόμεστε με ευγνωμοσύνη την ευημερία και την καλοσύνη των αλλοθρήσκων συμπολιτών μας, τους Δικαίους των Εθνών! Ξεχωρίζουν σαν το αναμμένο κερί μέσα στο σκοτάδι εκείνων των χρόνων. Από το παράδειμά τους διδασκόμαστε τι είναι καλοσύνη και πόσο διαφέρει από το μίσος και την κακεντρέχεια. Οι επιζήσαντες και οι απόγονοί τους ορκίσθηκαν μετά την απελευθέρωση Ποτέ Ξανά. Οι περισσότεροι διασωθέντες από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης εγκαταστάθηκαν στα ιερά χώματα της Γης της Επαγγελίας και συμμετείχαν στη δημιουργία του σύγχρονου θαύματος του Κράτους του Ισραήλ. Εκεί οι αναγεννημένοι ειδικοί νομικοί ξεκίνησαν πάλι τη ζωή τους, έκαναν οικογένειες και κάθε νεογέννητο παιδί τους διακρύβει την εμπιστοσύνη στο μέλλον. Οι όμηροι και οι διασωθέντες μας δίδαξαν τι σημαίνει αξιοπρέπεια και θάρρος. Ποτέ δεν υποχώρησαν στο επίπεδο του άκριτου μίσους, αλλά ανυψώθηκαν οραματιζόμενοι την εποχή που όπως είπε ο Ησαΐας (2:2-4) όλοι οι λαοί θα συνθέτουν μια πολυεθνική κοινοπολιτεία με ειρήνη και αγαστή συνεργασία: «Θα 'ρθούνε μέρες που ... θα συρρέουν οι λαοί ... και θα λένε, ας ανεβούμε στο όρος του Θεού ... γιατί απ' τη Σιών βγαίνει ο νόμος και από την Ιερουσαλήμ προέρχεται ο λόγος του Κυρίου ... τότε τα ξίφη τους θα σφυρηλατήσουν σε άροτρα και τις λόγχες τους σε δρεπάνια. Ξίφος δεν θα σηκώνει έθνος ενάντια στο άλλο και δεν θα μαθαίνουν πόλεμο.»

Σε όλες τις γωνίες των τερασίων οικοδομημάτων, αλλά και ενδιάμεσα, σε μικρές αποστάσεις, υπήρχαν πύργοι ελέγχου, που ακόμα και σήμερα είναι πολύ καλά διατηρημένοι... (Φωτ. Ανδριανός Λέκκας)

Πυξίδα η θυσιαστική αγάπη προς τον διαφορετικό «άλλο»

Γράφει ο Πρίμο Λέβι στην εισαγωγή του βιβλίου του «Εάν Αυτό Είναι Ο Άνθρωπος»: «Πολλοί λαοί ή άτομα συμβαίνει να θεωρούν περισσότερο ή λιγότερο συνειδητά ότι «κάθε ξένος είναι εχθρός». Επιπλέον αυτή η πεποίθηση βρίσκεται στο βάθος της ψυχής σαν μια λανθάνουσα μόλυνση εκδηλώνεται μόνο σε πράξεις με χαρακτηριστικά ασυντόνιστο και μη κανονικό, χωρίς να είναι η βάση ενός συστήματος σκέψης. Όταν όμως αυτή η ανομιλόγητη σκέψη αποτελείει τη μείζονα πρόταση ενός συλλογισμού, τότε στο τέλος της αλυσίδας βρίσκονται τα στρατόπεδα ... ένα δυσώλιο σημάδι κινδύνου». Πατι, για αιώνες, οι Εβραίοι θεωρούνταν ξένοι στην Ευρώπη και αυτή η αντίληψη δημιούργησε τους συνεχείς διωγμούς εναντίον τους.

Του Χρήστου Παπανικολάου Ζωγράφου

Ο ναζισμός, ωστόσο, παρέλαβε αυτόν τον αντισημιτισμό και, κάνοντάς τον πυρήνα του, θεώρησε τους Εβραίους όχι απλά ξένους αλλά μίσματα που έπρεπε να εξαφανιστούν από προσώπου γης. Ο ναζιστικός διωγμός εναντίον των Εβραίων ήταν ολικός! Οι ναζί αρνούνταν στους Εβραίους το δικαίωμα να υπάρχουν πάνω στη γη. Αυτή ήταν η «τελική λύση», ο θάνατος! Οι ναζί παρέλαβαν τον ιστορικό αντιουδαισμό και τον οδήγησαν στα άκρα. Το έγκλημα της εξόντωσης των Εβραίων της Ευρώπης μας φανερώνει τη σκοτεινή πλευρά της ευρωπαϊκής ιστορίας. Και είναι αλήθεια ότι τόσο μίσος, με τόση διάρκεια και ένταση, δεν μπορεί να εξηγηθεί. Είναι ένα έγκλημα που βαραίνει με το σκοτάδι του όλο τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Διαπράττεται σε μια πολιτισμένη και χριστιανική Ευρώπη, σε μια Γερμανία με υψηλή τέχνη και φιλοσοφία. Το έγκλημα δεν έγινε μόνο του, το έκαναν άνθρωποι που δεν ήταν όλοι τους στελέχη του Ναζιστικού κόμματος. Οικογενειάρχες, επαγγελματίες, υπάλληλοι του κράτους, απλοί καθημερινοί άνθρωποι, ευπόλητοι πολίτες. Έβλεπαν γύρω τους τον διωγμό που σταδιακά καταργούσε τα στοιχειώδη ανθρωπιά δικαιώματα από τους γείτονές τους, τους Εβραίους, και δεν μιλούσαν, αν και ελάχιστα είδαν, κι ακόμη πιο λίγοι αντιστάθηκαν. Η ένοχη αδιαφορία απέναντι στο εξελισσόμενο έγκλημα βαραίνει τη γερμανική κοινωνία, αλλά και όσους συνεργάστηκαν στην πραγματοποίησή του στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Ο αντισημιτισμός οδήγησε στο Ολοκαύτωμα, αλλά δεν τελείωσε εκεί. Και όπως δήλωσε και Jonathan Sacks: «Το μίσος που αρχίζει με τους Εβραίους δεν τελειώνει ποτέ με τους Εβραίους». Σήμερα βλέπουμε τη μισαλλοδοξία, τον φανατισμό και τον εθνικό και κοινωνικό ρατσισμό να επιστρέφει, αξιοποιώντας τον θυμό και το άγχος που δημιουργούν οι ρευστοί καιροί μας. Βλέπουμε να στοχοποιεί μειονότητες, μετανάστες, πρόσφυγες και όχι μόνον. Το κακό, μ' άλλα λόγια, συνεχίζει. Είναι αυτή «η κοινοτοπία του κακού», όπως ονόμασε η Χάνα Άρεντ το κακό που δεν προέρχεται μόνον από τα τέρατα αλλά από την παθητικότητα των υπολοίπων που επιλέγουν μια ηθικά ουδέτερη στάση, που

Διπλές σειρές από ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα, σε όλο το μήκος και πλάτος των στρατοπέδων... (Φωτ. Ανδριανός Λέκκας)

όμως δεν είναι καθόλου ηθικά καθώς αφήνει το κακό να προχωράει ανεμπόδιστο. Το κακό εν τέλει δεν αντιμετωπίζεται με κοσμοθεωρητικές εγγυήσεις. «Μόνη αντίσταση απέναντί του παραμένει εκείνο το λεπτό, εύθραστο και τρεπτό πράγμα που είναι η ανθρωπινή συνείδηση, όταν λάβει κάποια στιγμή τη δύσκολη απόφαση να μην κάνει κακό σε

άλλον άνθρωπο», κατά τη διατύπωση του Σταύρου Ζουμπούλακη. Ημέρα μνήμης της γενοκτονίας των Εβραίων! Να διασωθεί η μνήμη, καθήκον σεβαστό και επιβεβλημένο. Τι θα χρειαστεί να διασώσουμε στη μνήμη των παιδιών μας; Χρειάζεται να μάθουν τι έγινε στις γειτονιές τους, αλλά και τι παρέλειψαν να κάνουν οι παππούδες

τους και οι γιαγιάδες τους. Χρειάζεται, ωστόσο, να μάθουν και τι έκαναν οι φωτισμένες εξαιρέσεις. Ναι, χρειάζεται εκτός από τα σκοτάδια, να αναδειξουμε και το φως. Πατι υπάρχει κι αυτό και το χρειαζόμαστε. Η Αγία Μαρία Σκόμπτσβα (1891-1945), η ιδιαίτερη αυτή προσωπικότητα, μια Ορθόδοξη Χριστιανή μοναχή, με το απολύτως ιδιαίτερο ασκητικό ήθος της, σ' εκείνους τους σκοτεινούς καιρούς, διατύπωνε τη μεγάλη αλήθεια: «Δεν υπάρχουν προβλήματα χριστιανικά και μη χριστιανικά. Δεν καταλαβαίνετε ότι γίνεται ένας πόλεμος ενάντια στον Χριστιανισμό; Αν είμασταν αληθινοί χριστιανοί, θα φορούσαμε όλοι μας το αστέρι». Και συνεπώς στη στάση της, αναλαμβάνει τεράστια ρίσκα, προσφέροντας τροφή, κρυψώνες, πλαστά πιστοποιητικά βάπτισης στους διωκόμενους Εβραίους και, εν τέλει, θυσιάζοντας τη ζωή της καθώς, όταν συλλαμβάνεται και στέλνεται στο στρατόπεδο συγκέντρωσης Ράβενσμπρουκ, παίρνει τη θέση μιας Εβραίας συγκρατούμενης στον θάλαμο αερίων και πεθαίνει για χάρη της. Μαζί της πρέπει να μηνονεύσουμε και τους συνεργάτες της, τον γιο της Γιούρι, τον π. Δημήτριο Κλεπίνιν και τον Ηλία Φονταμίνσι (ανακηρυγμένοι άγιοι της Ορθόδοξης Εκκλησίας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο το 2004). Μαζί τους και άλλοι χριστιανοί και στη Δυτική Ευρώπη και στην Ελλάδα, βίωσαν έμπρακτα την αλληλεγγύη, την αδελφότητα και τη αποδοχή του «άλλου» μέσα από το δικό τους μαρτύριο. Φωτεινές εξαιρέσεις στον κανόνα της αδιαφορίας και της παθητικής αποδοχής ενός φοβερού εγκλήματος στάθηκαν στον Ελλαδικό χώρο ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Δαμασκηνός, ο Μητροπολίτης Ζακύνθου Χρυσόστομος και ο Μητροπολίτης Δημητριάδος Ιωακείμ. Αυτή η λεπτή και τρεπτή συνείδηση, που χιτίζεται μέσα από τη θυσιαστική αγάπη προς τον διαφορετικό «άλλο» μπορεί να λειτουργεί ως πυξίδα στους ρευστούς καιρούς μας για να μη νένουμε διάφοροι στα βάσανα κάθε «άλλου» συνανθρώπου, αλλά, διατηρώντας άσβεστη τη μνήμη, να είμαστε σε εγρήγορση για την προστασία του δικαίωματος για ζωή με αξιοπρέπεια κάθε ανθρώπου.

Η νέα γενιά για το Ολοκαύτωμα

Ο Θοδωρής Αρλέτος, η Ζωή Μπαϊραχτάρη και ο Γιώργος Μακαγιός, εκπροσωπώντας το σχολείο τους, το ΓΕΛ Τυρνάβου, έγραψαν και μας παρουσίασαν τρία γράμματα, ένα προς τη Ροζίνα Ασσέρ, ένα προς την Άννα Φρανκ και ένα προς τον Πρίμο Λέβι. Τρία συγκλονιστικά γράμματα, που διαβάζοντας τα θα συμφωνήσει κανείς πως υπάρχουν ελπίδες! Παράλληλα με τα κείμενα των μαθητών φιλοξενούνται και τα επτά έργα που βραβεύθηκαν στον μαθητικό διαγωνισμό ζωγραφικής με τίτλο «Τα κρυμμένα παιδιά. Ιστορίες ανθρωπισμού στη φρίκη του Ολοκαυτώματος», που διοργάνωσε η Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Λάρισας, σε συνεργασία με την Ισραηλιτική Κοινότητα Λάρισας και την Περιφέρεια Θεσσαλίας, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων για τη Διεθνή Ημέρα Μνήμης για τα Θύματα του Ολοκαυτώματος. Στον διαγωνισμό, που υλοποιήθηκε από 27 Ιανουαρίου έως 8 Φεβρουαρίου 2022, συμμετείχαν 178 μαθητές και μαθήτριες από 29 σχολικές μονάδες του νομού Λάρισας. Οι μαθητές και μαθήτριες φιλοτέχνησαν έργα ζωγραφικής που κρατούν ζωντανά στη μνήμη όλων την οδύνη και τον αποτροπισμό για τον μαζικό διωγμό και την εξόντωση ενός λαού, αλλά κυρίως τον ανθρωπισμό και την αλληλεγγύη προς τον συνάνθρωπο – υλικό για τον σχετικό διαγωνισμό διατίθεται στην ιστοσελίδα της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Λάρισας <https://dide.lar.sch.gr>

Οι συνέπειες του ολοκαυτώματος αποτελούν μια συνεχή υπενθύμιση της ανθρωπίνης αδυναμίας, της βίας και της μισαλλοδοξίας. Πολλοί άνθρωποι θεωρούν ότι η μνήμη του ολοκαυτώματος είναι σημαντική για να μην επαναληφθούν παρόμοιες τραγωδίες στο μέλλον. Από μόνη της, όμως, δεν αρκεί. Η συνεχής εκπαίδευση, η έρευνα και η διατήρηση της ιστορικής ακρίβειας είναι ζωτικής σημασίας, για να μάθουμε από τα λάθη του παρελθόντος και να προωθήσουμε την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ειρήνη και την αλληλεγγύη. Η εισαγωγή του μαθήματος του

Ολοκαυτώματος στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση είναι κάτι παραπάνω από απαραίτητη, έτσι ώστε οι νέοι να κατανοήσουν καλύτερα τα γεγονότα εκείνης της τραγικής περιόδου με τις συνέπειές τους. Συνοψίζοντας, η αντίληψη του ολοκαυτώματος ως συνεχιστή της τραγικής κληρονομιάς, αναδεικνύει τη σημασία της μνήμης, της εκπαίδευσης και της προώθησης των ανθρωπίνων αξιών, για να αποτραπούν παρόμοιες τραγωδίες στο μέλλον.

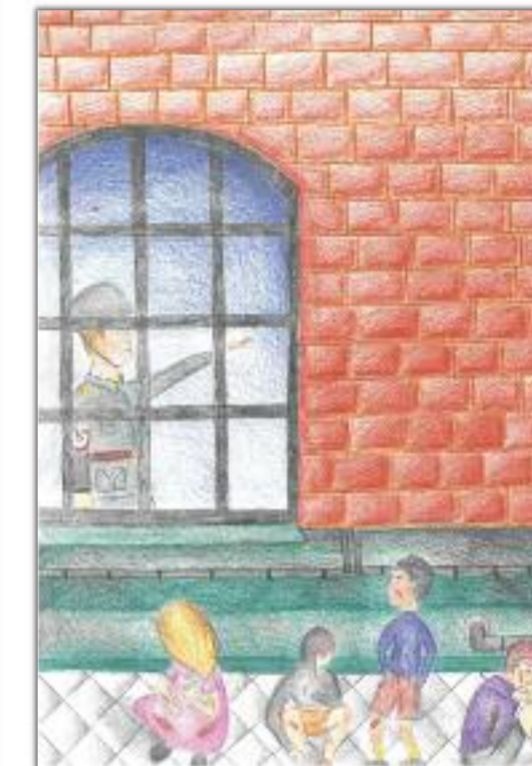
Έρρικα Αλμπάλια
- Μαθήτρια Α' Λυκείου

Γυμνάσιο – 1ο βραβείο Παρασκευή Τοπάλη, μαθήτρια της Γ' τάξης, Γυμνασίου Γιάννουλης

Ειδικό βραβείο Χριστίνα Καζαμία, μαθήτρια Α' τάξης Ενιαίου Ειδικού Επαγγελματικού Λυκείου Λάρισας

Λύκειο – 1ο βραβείο Βασιλική Γάτου, μαθήτρια της Γ' τάξης 1ου Πειραματικού Λυκείου Λάρισας

Γυμνάσιο – 3ο βραβείο Αικατερίνη Βούζα, μαθήτρια της Γ' τάξης 1ου Γυμνασίου Ελασσόνας

Λύκειο – 3ο βραβείο Αθανάσιος Μπατζογιάννης, μαθητής της Β' τάξης των Λυκειακών Τάξεων Λιβαδίου

Γράμμα στην Άννα Φρανκ

Σου γράφω αυτό το γράμμα Άννα, για να αποτυπώσω τις σκέψεις και τα συναισθήματα, που μου προξένησε η περιπέτεια και η ιστορία σου. Ήσουν ένα έφηβο κορίτσι, γεμάτο όρεξη για ζωή, με πληθώρα ονείρων που επιθυμούσες να πραγματοποιήσεις. Όμως, στα όνειρά σου και στο δικαίωμα για ζωή έβαλαν έναν τοίχο και σε εμπόδισαν να ζήσεις και να κάνεις όσα ήθελες. Έβαλαν εμπόδια, έκοψαν τις γέφυρες, στον κόσμο τους δεν επιτρέπεται να ονειρευόσαι... Βλέπεις, ο κόσμος του φασισμού είναι αδιεξέλεγκτος, δεν χωράνε τα όνειρα σε αυτόν. Όμως, Άννα Φρανκ, εσύ ήσουν ένα έφηβο κορίτσι που δεν εγκατέλειψε τα όνειρά σου και πάλεψε για τα ιδανικά του, μέχρι τέλους. Μια αθάνατη ψυχή, που μέσα στον μαρτυρικό της επος, διέφερε. Ένα κορίτσι με όνειρα, ένα κορίτσι με την ελπίδα πως το καλό και η ειρήνη θα υπερισχύσει, ένα κορίτσι που ποτέ δεν το έβαλε κάτω, ένα κορίτσι το οποίο βίωσε τον δικό του Γολγοθά και

διάβριε δύσβατα μονοπάτια, αλλά εξακολουθούσε να θέλει να πραγματοποιήσει τα όνειρά της. Άννα Φρανκ, αθώο κορίτσι, θεματοφύλακας των πιστεύω σου. Εσύ, λοιπόν, έγινες σύμβολο του αποτρόπαιου εγκλήματος που διαπράχθηκε, της γενοκτονίας των Εβραίων. Εσύ, όπως και εκατομμύρια άλλοι άντρες, γυναίκες, παιδιά, χάσατε το δικαίωμα της ζωής μέσα στους κρύους τοίχους των στρατοπέδων συγκέντρωσης. Άννα ο πόλεμος σταμάτησε, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης είναι πια μουσεία, οι Εβραίοι δεν θεωρούνται μιάσματα, αλλά άνθρωποι. Και εσύ, μέσα από τις σελίδες του ημερολογίου σου, έγινες σύμβολο της τότε εποχής. Εσύ, το κορίτσι με το ζεστό χαμόγελο θυμίζεις σε όλους το εγκλημα και είσαι πρότυπο, γιατί πάλεψες για φως μέσα στο απέραντο σκοτάδι.

Ζωή Μπαϊραχτάρη
Τρίτη 31 Δεκεμβρίου 2019
Πηγή: Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ

Γράμμα στον Πρίμο Λέβι

Σου γράφω σήμερα, για να σου εκφράσω τις σκέψεις που μου δημιουργήθηκαν από τα λεγόμενά σου, σχετικά με τα γεγονότα την περίοδο του «διωγμού» σας! Τραγικές εικόνες πέρασαν μπροστά από τα μάτια μου, διαβάζοντας όλα όσα διαδραματίζονταν στον χώρο εκείνο του μαρτυρίου ψυχών και σωμάτων για χιλιάδες ανθρώπους, οι οποίοι δίχως ποτέ να έχουν φταίξει, οδηγήθηκαν στην «επί γής» Κόλαση. Στον χώρο, που έμελε να παιχτεί η τελευταία πράξη του δράματος, με τον πλέον αποτρόπαιο τρόπο, όπως αργότερα έγινε γνωστό. Στην αποβάθρα που «γέμισε με σκιές», με εμφανέστατα τα αισθήματα της δυστυχίας, του φόβου ή και της απελπισίας για τα επερχόμενα μαρτύρια. Και μετά... σιωπή! Μια σιωπηλή μεταφορά και διαλογή ανθρώπων άοπλων, άκακων... δυστυχισμένων! Ένα άηχο μονοπάτι προς τον βέβαιο θάνατο, ο οποίος γινόταν αντιληπτός σε όλους, ολόένα

και περισσότερο! Άνδρες, γυναίκες, ακόμη και μικρά παιδιά, ήταν τα θύματα μια θηριώδους τραγωδίας που έλαβε σάρκα και οστά με σκοπό την «κάθαρση», όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν, από ένα σύνολο ανθρώπων που απλά περνούσε τη ζωή του ειρηνικά, χωρίς ποτέ να προκαλέσει εντάσεις ή αναταραχές. Ένα σύνολο ψυχών, που μάλλον αποτέλούσε τροχοπέδη για τα παράλογα, και καταστροφικά πολλές φορές, σχέδια των «μεγάλων»! Αυτό μισήθηκε και σε όλους αυτούς, που βρήκαν το τέλος την περίοδο εκείνη! Σε όλους εκείνους, που ξαφνικά και απροσδόκητα χάθηκαν! Οι γυναίκες σας, οι γονείς σας, τα παιδιά σας. Κατανοώ τον πόνο που ένοιωσε η καρδιά σου, που ένοιωσε η ψυχή σου, που ένοιωσε η σκέψη σου! Ένα τεράστιο σύνολο επιστημόνων και επαγγελματιών, που ίσως να άλλαζαν τον κόσμο προς το καλύτερο! Όμως, κάτι τέτοιο ήταν ενάντια στα όνειρα των δικτατόρων, οι οποίοι έσπευσαν βίαια να παραμερίσουν κάθε εμπόδιο που συνάντησαν στον δρόμο τους προς

την απόλυτη κυριαρχία, η οποία και σημάδευτηκε με το αίμα ενός λαού! Θα κλείσω με αυτό που ο Γάλλος ποιητής, Πωλ Βαλερύ, αναφέρει. «Ο φασισμός ξεκινάει με τη σκέψη πως όλοι οι άλλοι και κυρίως οι εχθροί του καθεστώτος, είναι ανόητοι». Και ο Ισπανός συγγραφέας και φιλόσοφος Μιγκέλ ντε Ουνάμουντο θα συμπληρώσει λέγοντας πως «αυτό που οι φασίστες μισούν πάνω απ' όλα είναι η ευφυΐα των ανθρώπων». Αυτό μισήθηκε και σε όλους αυτούς, που βρήκαν το τέλος την περίοδο εκείνη! Σε όλους εκείνους, που ξαφνικά και απροσδόκητα χάθηκαν! Οι γυναίκες σας, οι γονείς σας, τα παιδιά σας. Κατανοώ τον πόνο που ένοιωσε η καρδιά σου, που ένοιωσε η ψυχή σου, που ένοιωσε η σκέψη σου! Ένα τεράστιο σύνολο επιστημόνων και επαγγελματιών, που ίσως να άλλαζαν τον κόσμο προς το καλύτερο! Όμως, κάτι τέτοιο ήταν ενάντια στα όνειρα των δικτατόρων, οι οποίοι έσπευσαν βίαια να παραμερίσουν κάθε εμπόδιο που συνάντησαν στον δρόμο τους προς

Γράμμα στη Ροζίνα Ασσέρ Πάρδο

Ροζίνα Ασσέρ Πάρδο, σου γράφω σήμερα για να ακουστεί το όνομά σου, που αναγκαζόσουν να κρύβεις. Χάρη σ' εσένα, ξέρω ότι κρυβόσουν στην κάρδια της Θεσσαλονίκης, σ' ένα διαμέρισμα Χριστιανών συμπολιτών για να μην καταλήξεις στα ναζιστικά στρατόπεδα θανάτου. Χάρη σ' εσένα, ξέρω ότι κοιτάζεις να σταθείς, γιατί δεν έπαιρνε άλλη αναβολή μετά από τόσους αιφνιδιασμούς των Γερμανών. Χάρη σε σένα, ξέρω ότι όταν ο διερμηνέας φώναζε «γκεστάπο, ανοίξτε», εσύ μέσα από το σπίτι αποκρινόσουν, ότι δεν σου επέτρεπαν να ανοίξεις. Χάρη σε σένα, γνώριζα καλά πως όταν οι Γερμανοί επέμεναν, εσύ έσπευσες με μια πρόφαση στην κουζίνα, για να ειδοποιήσεις την οικογένεια που ήταν στο σπίτι να κρυφτεί. Χάρη σε σένα, βλέπω τη μητέρα με τα δυο της παιδιά να τρυπάνε στην αποθήκη και τον πατέρα με το άλλο παιδί στην ντουλάνα της κρεβατοκάμαρας. Χάρη σε σένα, τον ακούω από την ταραχή του να κλειδώνει από μέσα από το δωμάτιο, κινώντας έτσι τις υποψίες των κατακτητών. Χάρη σε σένα, ξέρω πως μετράς τον χρόνο που περνάει στον ρυθμό των χτύπων της καρδιάς σου, κι ας είσαι ένα παιδί.

Αρλέτος Θεόδωρος
Πηγή: 548 ημέρες με άλλο όνομα: Ροζίνα Ασσέρ-Πάρδο

«Στη Σάρα»

Πότε τα λόγια σου θα ζεστάνουν αδελφή μου; Πότε τα άγουρα χέρια σου θα βρουν τριαντάφυλλα να αγγίξουν; Και πότε από αγάπη θα ματώσουν; Ενώ στο μίσος έζησες, βούτηξες στην αγάπη. Τρέμει η γλώσσα αν για εσένα θα μιλήσω... Το βρόμικο γάλα σαν δάκρυ στο στόμα σάτζει Κι όμως η ρόδα θα σταματήσει

Ας τραγουδήσουμε άλλη μια φορά για εμάς Σάρα. Για τα παιδιά που γονείς αποχωρίστηκαν Για τα φαλακρά ποτάμια ελπίδας Για τους ταξιδιώτες αδελφούς μας. Για αυτούς που τον ρόγχο της φωτιάς δεν σβήσαν.

Για αυτούς που τα έχασαν όλα και όλους, για αυτούς που τα κρατήσαν τα αστέρια αναμμένα θα τραγουδήσουμε για εκείνους, που όταν ο ουρανός τις φλέβες του έκοβε, εκείνοι μπορεί να πνίγηκαν στο λευκό αίμα, κι όμως τον ήλιο σας καρδιές μας κρατήσαν ζωντανό!

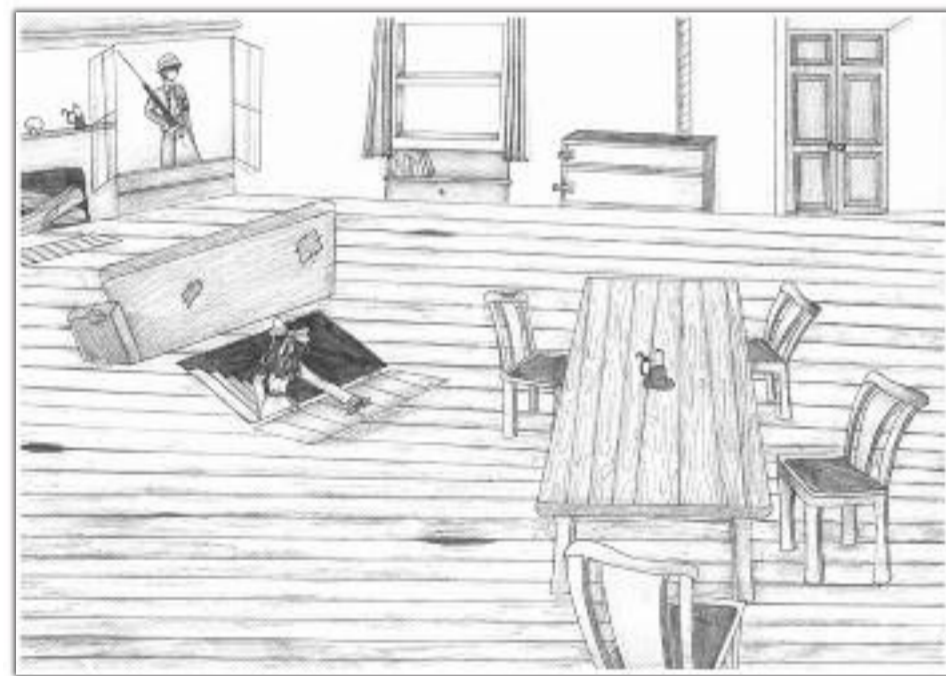
Όλια Πουλόλη
Γυμνάσιο Σχολής Καραβάνα

Ημέρα Μνήμης

των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων & Ηρώων του Ολοκαυτώματος

Γυμνάσιο
– 2ο βραβείο
Φιλαρέτη
Μπουτζίου,
μαθήτρια
της Γ' τάξης
14ου Γυμνασίου
Λάρισας

Λύκειο
– 2ο βραβείο
Δήμητρα Ριζούλη,
μαθήτρια
της Α' τάξης
13ου Λυκείου
Λάρισας

Το όνομά μου είναι Ανελίσ «Άννε» Μαρί Φρανκ και γεννήθηκα στη Φραγκφούρτη στις 12 Ιουνίου του 1929. Είμαι η δεύτερη κόρη του επιχειρηματία Ότο Φρανκ και της Εντίτ Χολέντερ. Η πρωτότοκη αδερφή μου ονομάζεται Μαργκότ και είναι τρία χρόνια μεγαλύτερη. Τα δύο τελευταία χρόνια ζω με την οικογένειά μου κρυμμένη σε μια μικρή σοφίτα στο Άμστερνταμ... γιατί κινδυνεύουμε... γιατί είμαστε Εβραίοι...
Ξέρετε, αγαπητοί φίλοι, δεν είμαι η Άννα Φρανκ, θα μπορούσα όμως. Το όνομά μου είναι Ευδοκία και δεν θα υπήρχα στη ζωή αν οι παππούδες μου δεν είχαν σωθεί από τη θηριωδία των Ναζί.
Με τον ίδιο τρόπο σώθηκαν οι παππούδες και γιαγιάδες των συμμαθητών μου... Σόλων, Μωύς, Ρακέλας, Έλλης, Ρόζης, Λίζης... Τα χρόνια, από τότε που έγιναν όλα αυτά, πέρασαν, όμως πόσοι στον κόσμο αυτόν διδάχτηκαν από την ιστορία της Άννας Φρανκ; Ελάχιστοι...
Ο αντισημιτισμός ξαναεμφανίζεται δειά – δειά στην Ευρώπη και στις άλλες ηπείρους. Δεν μπορώ να καταλάβω σε τι διαφέρω εγώ από εσάς... Δεν μπορώ να καταλάβω πώς είναι δυνατόν στον σύγχρονο κόσμο οι άνθρωποι να διαχωρίζονται από το χρώμα τους, τη θρησκεία τους, τα πιστεύω τους.

Σήμερα, Ημέρα Μνήμης της Άννας Φρανκ, δεν μνημονεύουμε μόνο εκείνη. Μαζί της μνημονεύουμε τα 1,5 εκατομμύριο παιδιά που χάθηκαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Μνημονεύουμε τα 9.500 εβραίοι της Ελλάδας, τα 52 εβραίοι της Λάρισας, παιδιά σαν κι εμάς, που δεν τους δόθηκε η ευκαιρία να μεγαλώσουν να σπουδάσουν, να γίνουν γιατροί, δικηγόροι, ναύτες, τσαγκάρηδες και πολλά άλλα, δεν τους δόθηκε η ευκαιρία να παντρευτούν και να κάνουν οικογένειες, μα πιο πολύ δεν είχαν την ευκαιρία να παίξουν και να τραγουδήσουν.
Το σημερινό μήνυμά προς όλους εσάς που με ακούτε τώρα είναι αυτό: Μπορείτε να μας πλησιάσετε, να ζήσουμε αρμονικά κι αγαπημένοι, γιατί Εβραίοι και Χριστιανοί Έλληνες πολίτες έχουν πολλά που τους ενώνουν και τίποτε που να τους χωρίζει. (Το κείμενο αυτό γράφτηκε όταν η Ευδοκία ήταν μαθήτρια της ΣΤ' Δημοτικού και παρουσιάστηκε στο πλαίσιο της συμμετοχής των Εβραίων μαθητών του Δημοτικού της Σχολής Καραβάνα στην εκδήλωση της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για το Ολοκαύτωμα στις 25 Ιανουαρίου 2017).
Ευδοκία Τούλη
– Πρωτοετής φοιτήτρια

Γιατί;

Γιατί, Γιατί, Γιατί!
Η μόνη λέξη από τα χείλη μας που μπορεί να βγει!
Ποια διαφορά έχει η δική μας ψυχή απ' τη δική σου;
Έχει άλλο χρώμα; αναρωτήσου!
Μήπως έχει φτερά στη σκέψη τη δική σου;
Γι' αυτό θέλησες να μας υποβιάσεις!
Μα τίποτα δεν κατάφερες
Η αιωνιότητα το μαρτυρά.
Πού είναι ένας άνθρωπος για μένα; Για εμάς;
Κανείς; Πού πήγαν όλοι;
Μόνοι σ' αυτό το μονοπάτι χωρίς επιστροφή!
Κανείς να μη βρεθεί ξανά στο ίδιο μονοπάτι!
Έτσι κι αλλιώς τα σώματά μας πέτρωσαν
Και τα έσβησαν απ' τον χάρτη!
Μόνο κραυγές, ψίθυροι, ο ήχος των τρεμάμενων χειλιών μας,
όλα συναγωνίζονται το τρίξιμο
Από τις ράγες του τρένου που έχουν μείνει στο χρόνο.
Αν το διαβείς, θα μας ακούσεις
Είμαστε εκεί. Μπορεί και να μας δεις
Με την ψυχή! Αν είσαι Άνθρωπος!
Μην λησμονήσεις κανείς αυτή τη στιγμή.
Το κρατς αντηχεί δυνατά και μας πονά!
Ευχήσου να 'ναι το τελευταίο: Γιατί; Γιατί;

Γιώργος Κυριαζής
Γυμνάσιο Σχολής Καραβάνα

Μάρτυρες

Εβραίοι του Ολοκαυτώματος που θύματα βρεθήκατε κανείς σας δεν κατάλαβε πως στόχος των Ναζί γενήκατε.

Άτυχτοι, πλήθος από εσάς την τραγωδία βιώσατε και τόσο λίγοι οι τυχεροί που τη ζωή σας σώσατε.

Τα μάτια κλείνει ο φόβος σας ο πόνος την καρδιά σας και η οσμή της σάρκας σας σβήνει τα όνειρά σας.

Στο Άουσβιτς πάντα θα ηχούν πλάκες νεκροταφείων εφιάλτες πάντα θα ξυπνούν τον ύπνο των μαρτύρων.

Την ιστορία αντικρίσαμε γραμμένα με άδικο αίμα στον αίσχου της συμμοτοπλέγματος αποστρέψαμε το βλέμμα.

Όμως η μνήμη μιας ορθούς ψηλά σας αενίζεις, ήρωες που η θυσία σας το φασισμό γκρεμίζει.

Λυμτσιούλη Βασιλική,
Νικολάου Χριστιάννα,
Σακελλαρίου Ναταλία
Γυμνάσιο Νίκαιας

Ημέρα Μνήμης

των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων & Ηρώων του Ολοκαυτώματος

Η δική μου ματιά στην Ημέρα Μνήμης του Ολοκαυτώματος

(Καθιέρωση μαθητικών εκδηλώσεων)

Της Μπέττυ Μαγρίζου
Συγγραφέα

Η Ισραηλιτική Κοινότητα Λάρισας (ΙΚΛ) ανέκαθεν είχε πολύ καλές σχέσεις με τις αρχές της πόλης και με τους συμπολίτες της. Σε αυτό οφείλεται το ότι η Λάρισα είναι η πρώτη πόλη στην Ελλάδα, όπου ο Δήμος Λαρισαίων και η ΙΚΛ ανήγειραν το 1987 Μνημείο Εβραίων Μαρτύρων Κατοχής, δημιουργία του Γιώργου Χουλιάρα, στην ομώνυμη πλατεία. Επίσης, ο Δήμος Λαρισαίων και η Γραμματεία της Περιφέρειας Θεσσαλίας ασπάζονται την πρόταση του συγγραφέα και σκηνοθέτη Βαγγέλη Κολώνα ανήγειραν το 1999 Μνημείο στη μνήμη της Άννα Φρανκ, σε ομώνυμη πλατεία.

Πριν από 13 χρόνια με αφορμή την ύπαρξη μνημείου της Άννας Φρανκ στην πόλη μας και στο γεγονός ότι στο πρόσωπο της Άννας συμβολίζονται τα 1.500.000 αδικημένα παιδιά του Ολοκαυτώματος και φυσικά θεωρώντας πως μόνο με την εκπαίδευση καταπολεμείται ο φασισμός, ο ρατσισμός και η μισαλλοδοξία, μου ήρθε μια ιδέα. Να οργανώνονται κάθε χρόνο στο πλαίσιο της Διεθνούς Ημέρας Μνήμης του Ολοκαυτώματος εκδηλώσεις – αφιερώματα στην Άννα Φρανκ και γενικά στο Ολοκαύτωμα, από σχολεία για σχολεία. Ιδέα, που έγινε αμέσως αποδεκτή από την Ισραηλιτική Κοινότητα και με τη σειρά της αγκαλιάστηκε θερμά από την Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης Θεσσαλίας. Και εγένετο το θαύμα!
Την πρώτη χρονιά, που ξεκίνησαν οι μαθητικές δραστηριότητες, διοργανώθηκε διαγωνισμός έκθεσης με θέμα το Ολοκαύτωμα. Έλαβαν μέρος πολλοί μαθητές και μαθήτριες από διάφορα σχολεία της Περιφέρειας, συστάθηκε

επιτροπή καθηγητών, βραβεύτηκαν οι τρεις πρώτοι μαθητές με έπαθλο ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Από εκείνη τη χρονιά και μετά, η άγνοια μέχρι τότε Πλατεία ζωντάνεψε από μαθητές και μαθήτριες, που με εμπνευσμένες πρωτότυπες δράσεις – παρουσιάσεις εξαιρετικού επιπέδου και με μεγάλη ευαισθησία μετέφεραν τις αλήθειες, που τους συγκλόνισαν και βροντοφώναζαν το μήνυμά Ποτέ Ξανά. Υπήρξε δε, τόσο μεγάλη η συμμετοχή σχολείων, που τα επόμενα χρόνια χρειαστήκαμε τον χώρο του Ωδείου της πόλης, όπου και μεταφέρθηκαν οι εκδηλώσεις για να ακολουθήσουν με το πέρασ τους οι καταθέσεις στεφάνων στην πλατεία Άννας Φρανκ.
Το επίσης συγκλονιστικό είναι πως εκείνη την πρώτη χρονιά ο γ.γ. του Υπουργείου Παιδείας κ. Γιώργος Καλαντζής παρευρισκόμενος ως ομιλητής στην κεντρική εκδήλωση της Ημέρας Μνήμης στην πόλη μας, εντυπωσιάστηκε από τη διοργάνωση του διαγωνισμού

έκθεσης. Πριν φύγει, μου ζήτησε να του στείλω γραπτά τον τρόπο διοργάνωσης. Από την επόμενη χρονιά μέχρι σήμερα παρακολουθώ με μεγάλη χαρά και συγκίνηση την καθιέρωση από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, σε συνεργασία με το Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδας, του ετήσιου Πανελλαδικού διαγωνισμού δημιουργίας βίντεο, που είναι πιο προσφιλές είδος στους μαθητές, όπως μου είπε ο ίδιος ο Γ.Γ., με θέμα το Ολοκαύτωμα. Τα βραβεία περιλαμβάνουν επίσκεψη –προσκύνημα των μαθητών στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Άουσβιτς και πληροφορούμαστε το πόσο τους αγγίζει αυτό το προσκύνημα. Είναι πολύ μεγάλη, λοιπόν, η συγκίνηση μου που μια ιδέα μου έγινε πλέον θεσμός στην πόλη μας, αλλά και πανελλαδικά! Και σκέφτομαι με αλλαγή, πως τα παιδιά που εμπλέκονται στο να μελετήσουν αυτήν τη μαύρη σελίδα της Ιστορίας, θα είναι αυτά που θα αντισταθούν και δεν θα γίνουν ούτε ρατσιστές, ούτε ναζιστές, ούτε μισαλλόδοξοι!

Ημέρα Μνήμης

των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων & Ηρώων του Ολοκαυτώματος

Το κενό μιας ολόκληρης γενιάς

23 Οκτωβρίου 1944.

Τέλειωσε ο πόλεμος. Παντού ακούγονται μουσικές και τραγούδια νίκης. Γιατί, όμως αρχίζω από το τέλος του πολέμου; Μα γιατί την αρχή του δεν τη θυμάμαι, ήμουν μικρό παιδί. Κι αυτά που γράφω είναι ό,τι άκουγα από τις διηγήσεις των μεγάλων. Ήταν σαν να ζούσα σε ένα παραμύθι τρομακτικό, με την οικογένειά μου και άλλες πολλές οικογένειες της Λάρισας σε ρόλους θυμάτων και ηρώων και με τους Γερμανούς σε ρόλους «κακών», που κυνηγούσαν τα θύματά τους, τους Εβραίους κυρίως (αυτό δεν το κατάλαβα ποτέ).

Για να γλιτώσουμε από αυτούς, αφήσαμε το σπίτι μας και όλα τα υπάρχοντά μας και πήκαμε σε μεγάλες περιπέτειες, περνώντας μέσα από ποτάμια και σκαρφαλώνοντας σε ψηλά βουνά, για να πάμε ΠΟΥ; Στο άγνωστο και σε όσο το δυνατόν πιο δυσπρόσιτα μέρη για τους Γερμανούς. Η τύχη, όμως, και κάποιιο καλοί άνθρωποι μάς βοήθησαν και σωθήκαμε.

Γυρίσαμε, πήγα στο σχολείο, έκανα φίλους, η ζωή η δική μου άλλαξε. Όχι, όμως, και των μεγάλων. Τα βράδια έκλαιγαν κρυφά για να μη μας στενοχωρήσουν και την ημέρα έψαχναν και ρωτούσαν διαρκώς. Για τους γονείς τους, τα αδέρφια τους, τους φίλους τους. Το ίδιο έκαναν και όλα τα μέλη της Κοινότητας. Η ίδια η Κοινότητα της Λάρισας αποδεκατίσθηκε, αφού 235 μέλη της δεν γύρισαν ποτέ. Η ατμόσφαιρα γύρω μας ήταν βαριά γεμάτη αντιθέσεις: Χαρά από τη μια, για το τέλος του πολέμου, μούδιασμα, κενό από την άλλη, για τις τόσες απώλειες. Ο χρόνος, όμως, κυλάει και ξεθωριάζει τα πάντα. Και η απουσία τους σιγά-σιγά έγινε ρουτίνα. Τα πρώτα χρόνια μετά τον πόλεμο, όλες οι ηγεσίες των εβραϊκών κοινοτήτων, όπως και της Λάρισας, προσπαθούσαν να μαζέψουν τα ερείπια των κοινοτικών ιδρυμάτων, να κάνουν τις απαραίτητες απογραφές και απολογισμούς θυμάτων και επιβιωσάντων, να καταγράψουν τα δραματικά γεγονότα και τις τραγικές συνέπειες του Ολοκαυτώματος, όπως τα πληροφορούσαν από τους ελάχιστους που επέστρεψαν (σωστά ράκι, που δεν έκαναν καμία αναφορά στα τόσα που πέρασαν) να βάλουν κάποια τάξη στις καταστροφές που άφησε πίσω το ο πόλεμος, να παρηγορούν και να συμπαραστέκονται στις τραγικές φιογούρες των απελπισμένων.

Συγχρόνως, όμως, τηρούσαν, με ευλαβική συνέπεια, τις επετείες του Ολοκαυτώματος. Η 29η του εβραϊκού μήνα Αδάρ (συμπίπτει με τον Απρίλιο), επέτειος του ολέθρου του εβραϊκού λαού, ήταν για την Κοινότητα μία πραγματική ημέρα πένθους. Από την προηγούμενη ημέρα άντρες και γυναίκες επισκέπτονταν συμβολικά το Νεκροταφείο, για να κλάψουν, να κλάψουν ανενόχλητοι στον ιερό αυτόν χώρο, με την ψευδαίσθηση

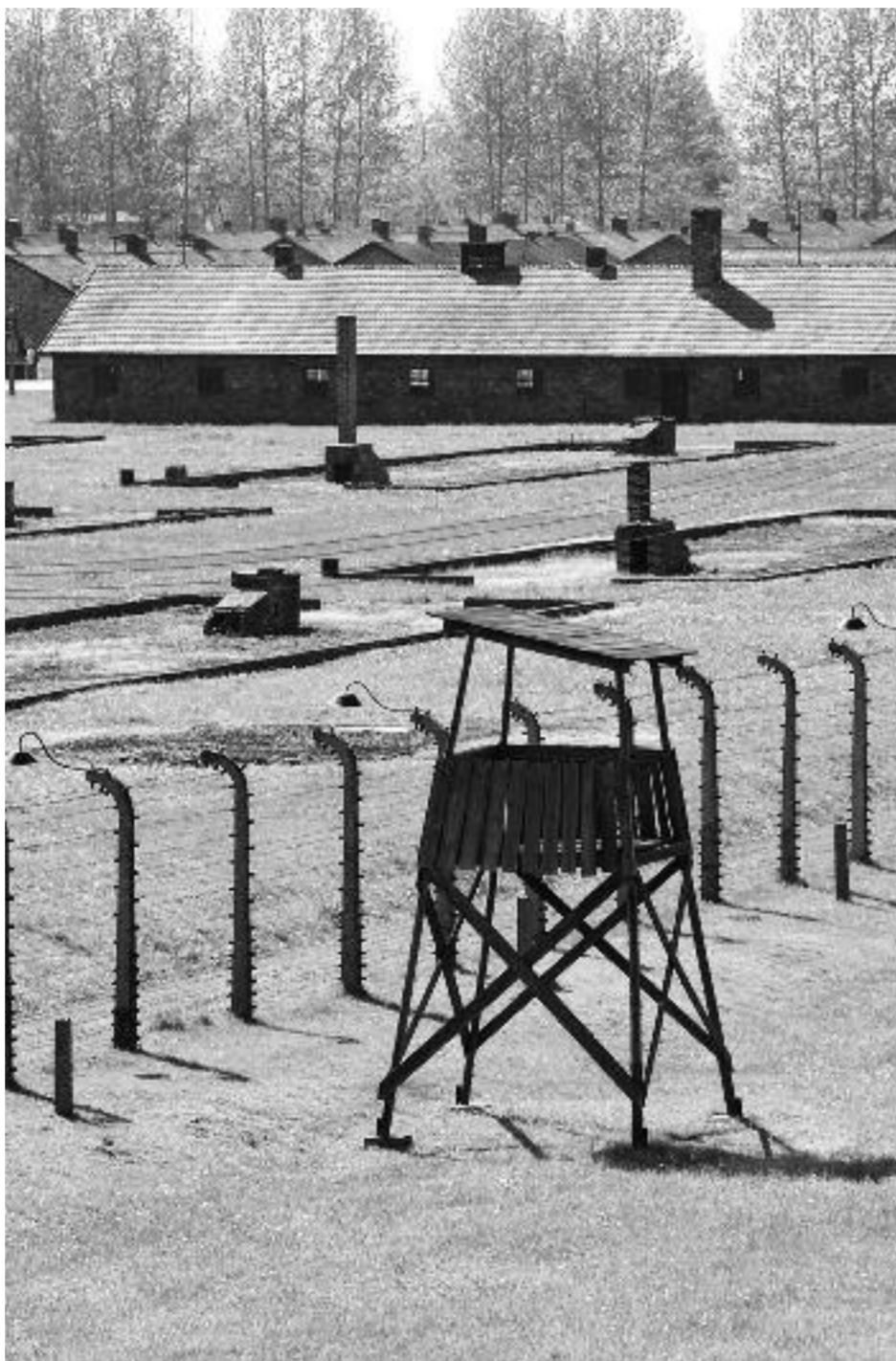
ότι βρίσκονται κοντά στους αγαπημένους τους, που δεν είχαν την τύχη να έχουν ούτε ένα μνήμα με το όνομά τους. Κάθε χρόνο την ημέρα αυτή δημοσιεύονταν ένα άρθρο σχετικό με το Ολοκαύτωμα στην τοπική εφημερίδα, που έγραφε πάντα ο Εσδράς Μωυσής (λόγιος, συγγραφέας και για πολλά χρόνια πρόεδρος της Κοινότητας Λάρισας) και ενημέρωνε με αυτό όλους τους Λαρισαίους, Εβραίους και Χριστιανούς. Την ημέρα του μνημόσυνου τα εβραϊκά καταστήματα παρέμεναν κλειστά, όλοι νήστευαν, οι γυναίκες ήταν ντυμένες στα μαύρα, η Συναγωγή ήταν πένθιμα διακοσμημένη εσωτερικά και εξωτερικά και ακόμη και στην αυλή, όπου συνήθιζαν να παίζουν τα παιδιά, επικρατούσε νεκρική σιγή. Η δέηση, που ανέπεμπε ο ραβίνος, μαζί με άλλους καλλίφωνους βοηθούς του, ήταν κατανυκτική και συγκινητική και τη διέκοπταν συνεχείς λυγμοί και αναφιλητά για κείνους που άβελά τους μας κληροδότησαν τόσο πόνο.

Οι ομιλητές για την ημέρα αυτή εναλλάσσονταν και ήταν πολλοί, Εβραίοι οι περισσότεροι, να παρήγορον το πεπαιδευμένο τους τις τραγικές απώλειες, αλλά και Χριστιανοί φίλοι μας, που συμμερίζονταν τον πόνο μας για το ανεπίπατο αυτό δράμα και περιέγραφαν με τα πιο μελανά χρώματα αυτούς που το δημιούργησαν.

Αυτά ίσχυαν με μικρές παραλλαγές, μέχρι το 1987, όταν η Λάρισα, πρώτη Εβραϊκή Κοινότητα της Ελλάδας, ανήγειρε το Μνημείο στη μνήμη των 235 μελών της και των 6.000.000 Εβραίων της Ευρώπης, θυμάτων του Ναζισμού. Η 5η Απριλίου του χρόνου αυτού, που έγιναν τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου, ήταν η μέρα που πραγματοποιήθηκε η πιο λαμπρή και εξωστρεφής εκδήλωση για το Ολοκαύτωμα, όπου παρέστησαν εκπρόσωποι της Κυβέρνησης, του Δήμου, της Εκκλησίας και όλων των αρχών και φορέων της πόλης και των άλλων πόλεων της Ελλάδας και του εξωτερικού. Θυμάμαι, ότι για την εκδήλωση αυτή, με το πλούσιο και απαιτητικό πρόγραμμα, τα μέλη της επιτροπής που συστήθηκε για τον σκοπό αυτόν, τρέχαμε ασταμάτητα, για να διευθετηθούν όλες οι λεπτομέρειες, ενώ είχε

Της Ρίτας Μωυσή
Πρώην Γεν. Γραμματέως της Ισραηλιτικής Κοινότητας Λάρισας

Φωτ. Βασίλης Αγοραστός

προηγηθεί εκτενής αλληλογραφία μεταξύ του Δήμου Λαρισαίων και της Κοινότητας, για θέματα που σχετίζονταν με το μνημείο και την ομώνυμη πλατεία. Έκτοτε, κάθε χρόνο και ιδίως μετά την απόφαση της Βουλής των Ελλήνων το 2004, σύμφωνα με την οποία η 27η Ιανουαρίου καθιερώθηκε ως Εθνική Ημέρα Μνήμης του Ολοκαυτώματος, οι εκδηλώσεις έχουν επίσημο χαρακτήρα και οργανώνονται από την ίδια την Πολιτεία, δηλαδή την Περιφέρεια Θεσσαλίας και την Ισραηλιτική Κοινότητα. Η Οργανωτική Επιτροπή φροντίζει να καλούνται αξιόλογοι ομιλητές, να παρουσιάζεται ένα σχετικό καλλιτεχνικό αφιέρωμα και γενικά για κάθε λεπτομέ-

ρεια, ώστε να τονίζεται το νόημα της ημέρας αυτής, το οποίο είναι κυρίως η διατήρηση της μνήμης του Ολοκαυτώματος. Τα τελευταία χρόνια, μάλιστα, διοργανώνονται και εξαιρετικές εκδηλώσεις από τη σχολική κοινότητα. Τα μηνύματα είναι αισιόδοξα, αλλά το κενό που δημιουργήθηκε στη δική μας γενιά εξακολουθεί να μας γεμίζει με πικρή οργή, πόνο και εφιάλτες. Πέρα, όμως, από αυτά, η ζωή συνεχίζει να είναι γλυκιά. Τα βασικά συστατικά υπάρχουν: ομορφιά και ανεξάντλητα αποθέματα αγάπης και κατανόησης. Ας προσπαθήσουμε να τα αξιοποιήσουμε και να ζούμε μέσα από αυτά.

Ημέρα Μνήμης

των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων & Ηρώων του Ολοκαυτώματος

Η Εβραϊκή Κοινότητα της Λάρισας

Η Εβραϊκή Κοινότητα της Λάρισας ήταν και εξακολουθεί να είναι η μεγαλύτερη εβραϊκή κοινότητα στη Θεσσαλία και η τρίτη μεγαλύτερη στην Ελλάδα, μετά από αυτές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, μετρώντας 2.000 χρόνια ζωής. Στα νεότερα χρόνια η απελευθέρωση της Λάρισας από τον τουρκικό ζυγό, στις 31 Αυγούστου 1881, βρήκε και τους Εβραίους της πόλης να πανηγυρίζουν στην υποδοχή του ελληνικού στρατού. Αργότερα, όταν επισκέφτηκε τη Λάρισα ο βασιλιάς Γεώργιος Α', τον υποδέχτηκε στην είσοδο της πόλης ο αρχιραβίνος Λάρισας Συμεών Πέσσης, προσφωνώντας τον στα Ισπανοεβραϊκά. Σε ανταπόδοση ο βασιλιάς, μετά την επίσκεψή του στον Μητροπολιτικό Ναό του Αγίου Αχιλλίου, επισκέφτηκε και τη μεγάλη Συναγωγή Λάρισας.

Η Εβραϊκή Κοινότητα της Λάρισας ήταν και εξακολουθεί να είναι η μεγαλύτερη εβραϊκή κοινότητα στη Θεσσαλία και η τρίτη μεγαλύτερη στην Ελλάδα, μετά από αυτές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, μετρώντας 2.000 χρόνια ζωής. Στα νεότερα χρόνια η απελευθέρωση της Λάρισας από τον τουρκικό ζυγό, στις 31 Αυγούστου 1881, βρήκε και τους Εβραίους της πόλης να πανηγυρίζουν στην υποδοχή του ελληνικού στρατού. Αργότερα, όταν επισκέφτηκε τη Λάρισα ο βασιλιάς Γεώργιος Α', τον υποδέχτηκε στην είσοδο της πόλης ο αρχιραβίνος Λάρισας Συμεών Πέσσης, προσφωνώντας τον στα Ισπανοεβραϊκά. Σε ανταπόδοση ο βασιλιάς, μετά την επίσκεψή του στον Μητροπολιτικό Ναό του Αγίου Αχιλλίου, επισκέφτηκε και τη μεγάλη Συναγωγή Λάρισας.

Η Εβραϊκή Κοινότητα της Λάρισας, με την πτώση της τουρκικής κυριαρχίας, ανασυντάχθηκε και σύντομα ξαναβρήκε την παλιά της αίγλη και ζωτικότητα. Το 1881, σύμφωνα με στοιχεία της απογραφής του πληθυσμού της Θεσσαλίας, ανάμεσα στους 13.000 κατοίκους της Λάρισας οι 2.200 ήταν Εβραίοι. Μιλούσαν ελληνικά και τουρκικά, αλλά μεταξύ τους, ως μητρική γλώσσα, χρησιμοποιούσαν τα Ισπανικά.

Πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ζούσαν στη Λάρισα 1.120 Εβραίοι. Η κήρυξη του πολέμου, την 28η Οκτωβρίου του 1940, βρήκε και την Εβραϊκή Κοινότητα Λάρισας ξεσηκωμένη και τα μέλη της από την πρώτη στιγμή στις επάλξεις του αγώνα. Οι Εβραίοι της Λάρισας πολέμησαν τον εισβολέα μαζί με τους αδελφούς τους Έλληνες Χριστιανούς, αλλά και τους Εβραίους όλης της Ελλάδος, που δεν ήταν λίγοι. 13 Λαρισινοί Εβραίοι έπεσαν ηρωικά μαχόμενοι (4 στο Αλβανικό μέτωπο και 9 σε μάχες εναντίον των Γερμανών), ενώ 7 υπήρξαν θύματα του σφοδρού βομβαρδισμού της Λάρισας από εχθρικά αεροπλάνα στις 21/12/1940. Συγχρόνως πολλοί ήταν οι άμαχοι, νεότερα παιδιά και γυναίκες, που βρήσαν στον αγώνα ενταγμένοι σε διάφορους συλλόγους και οργανώσεις. Στη διάρκεια της Ιταλικής Κατοχής οι Εβραίοι της Λάρισας δεν αντιμετώπισαν ιδιαίτερο κίνδυνο. Τα δεινά άρχισαν όταν η χώρα περιήλθε στη γερμανική διοίκηση, με την κατάρρευση της Ιταλίας, τον Σεπτέμβριο του 1943 και οι επικείμενες

κίνδυνος για την τύχη των Εβραίων έγινε περισσότερο ορατός στις αρχές του 1944, με την επιβολή των ναζιστικών μέτρων εναντίον των Εβραίων, που έδειχναν καθαρά ποιες ήταν οι προθέσεις των Γερμανών. Κάποιοι πιο προνοητικοί, έχοντας και το προηγούμενο των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, που είχαν συλληφθεί έναν χρόνο ωριότερα, άρχισαν να εγκαταλείπουν την πόλη και να καταφεύγουν με τις οικογένειές τους σε απομονωμένα ορεινά χωριά (η περιοχή, για να κρυφτούν. Μερικοί, όμως, παρέμειναν στα σπίτια και τα μαγαζιά τους, ενώ άλλοι που είχαν φύγει, επέστρεψαν για διάφορους λόγους και προπαντός για λόγους επιβίωσης.

Οι φόβοι των Εβραίων της Λάρισας επαληθεύτηκαν με τον πιο τραγικό τρόπο, τα χαράματα της 24ης Μαρτίου 1944, παρμονή της Εθνικής επετείου. Οι Γερμανοί, βοηθούμενοι από συνεργάτες τους, περιεκύκλωσαν την εβραϊκή συνοικία των Έξι Δρόμων, πήγαν μόνο στα εβραϊκά σπίτια και έβγαλαν έξω βίαια όλους τους ενοίκους τους. Μέσα σε μια ώρα, συνέλαβαν 243 Εβραίους κάθε ηλικίας, φύλου, κοινωνικής θέσης και οικονομικού επιπέδου. Μετά από ολιγοήμερη κράτηση σε ένα πρόχειρο στρατόπεδο, μαζί με ομόθρησκούς τους από άλλες πόλεις, επιβίβαστηκαν βίαια από τους Γερμανούς σε κλειστά φορτία βαγόνια τρένου και οδηγήθηκαν στα ναζιστικά στρατόπεδα θανάτου. Η Κοινότητα Λάρισας, μέσα σε μία μόνο μέρα έχασε το 36% του πληθυσμού της. Την ίδια στιγμή που ξεριζώνονταν από τον τόπο τους οι δύστυχοι Εβραίοι, λεηλατήθηκαν τα σπίτια, τα μαγαζιά τους και όλα τα υπάρχ-

χόντά τους, καθώς και τα κοινοτικά ιδρύματα. Αλλά και όσοι είχαν εγκαταλείψει την πόλη ζούσαν κάτω από πολύ δύσκολες συνθήκες, στους τόπους όπου είχαν καταφύγει. Ταλαιπωρήθηκαν από πείνα, αρρώστιες, στερήσεις, κινδύνους και αγωνία για την τύχη τους. Ωστόσο, επέζησαν, χάρη στη σθεναρή στάση των Αντιστασιακών Οργανώσεων, στη βοήθεια της Εκκλησίας, της Αστυνομίας και των Δημοτικών Αρχών, αλλά και χάρη στην ανθρωπιά απλών συμπολιτών και χωρικών, που δίσωσαν ολόκληρες εβραϊκές οικογένειες στα σπίτια τους.

Με την απελευθέρωση της πόλης από τους Γερμανούς, την 23η Οκτωβρίου 1944 άρχισαν να επιστρέφουν οι Εβραίοι από τα βουνά, ενώ επέστρεψαν και 6 μόνο όμηροι στρατοπέδων που κατάφεραν να επιζήσουν. Άρχισε τότε ένας τιτάνιος αγώνας για την περίθαλψη και συμπάρσταση όσων είχαν χάσει τα πάντα, αλλά και για την ανοικοδόμηση της ίδιας της Κοινότητας, που είχε καταστραφεί ολοσχερώς. Με τη βοήθεια του κράτους, εβραϊκών οργανώσεων του εξωτερικού και σπουδαίων ανθρώπων της Κοινότητας, που έδωσαν την ψυχή τους στο έργο του αποκατάστασης, η Κοινότητα κατάφερε να ανασυγκροτηθεί και τα μέλη της να οργανώσουν και πάλι τη ζωή τους.

Ωστόσο, λόγω της φτώχειας, της ανασφάλειας και του εμφυλίου πολέμου που ακολούθησε, ο εβραϊκός πληθυσμός της πόλης μειώθηκε, καθώς πολλές οικογένειες μετανάστευσαν σε μεγαλύτερες πόλεις, στην Αμερική και στο Ισραήλ. Στα χρόνια που ακολούθησαν η Κοινότητα

της Λάρισας γνωρίζει και πάλι άνθηση, χάρη στις άξιες διοικήσεις, σε σπουδαίους προέδρους, σοφούς ραβίνους και θρησκευτικούς λειτουργούς. Σημαντικά βοήθούν επίσης πολλοί αφοσιωμένοι εθελοντές – μέλη της Κοινότητας, που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους και συμβάλλουν στην ευημερία και την ανάπτυξή της. Παρόλο που τα οικονομικά της Κοινότητας δεν ήταν ποτέ ανθηρά, ό,τι λείπει από πόρους, το συμπληρώνει η ψυχή και η ανιδιοτελής προσφορά των μελών της. Από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια δραστηριοποιήθηκαν στους κόλπους της Κοινότητας διάφορες επιτροπές και σύλλογοι, αθλητικές και θεατρικές ομάδες, χορωδίες, το αξιόλογο γυναικείο τμήμα και η δραστηρία νεολαία της.

Οι Εβραίοι της Λάρισας ασχολούνται με ένα ευρύ φάσμα επαγγελματών, συμμετέχουν και διακρίνονται σε επαγγελματικούς, πολιτιστικούς και ανθρωπιστικούς συλλόγους και γενικά συμβάλλουν ουσιαστικά στην κοινωνική, οικονομική, πολιτιστική και πολιτική ζωή της πόλης. Ζώντας ανέκαθεν απόλυτα ενταγμένοι στον κοινωνικό ιστό της Λάρισας, συμπορεύονται με αγάπη και αλληλεγγύη μεταξύ τους, σεβόμενοι τις αξίες, τα έθιμα και τις παραδόσεις τους, ενώ ταυτόχρονα τιμούν τη διπλή ταυτότητά τους, εκείνη του Έλληνα πολίτη και του Εβραίου στο θρήσκευμα.

Η Ισραηλιτική Κοινότητα Λάρισας συγκαταλέγεται στις Αρχές της πόλης και κατέχει αξιόλογο και υπολογίσιμο θέση στην τοπική κοινωνία. Παρ' όλο που είναι μικρή, είναι μια παραδοσιακή Κοινότητα, που προσφέρει στα μέλη της μια πλήρη εβραϊκή ζωή. Παράλληλα είναι μια πολύ δραστήρια Κοινότητα, που διοργανώνει πολιτιστικές και κοινωνικές εκδηλώσεις και συμμετέχει ενεργά στην οργάνωση εκδηλώσεων με τον Δήμο Λαρισαίων και την Περιφέρεια Θεσσαλίας. Παγκοσμίως κύρους εκδηλώσεις με τη Διεθνή Συμμαχία Μνήμης του Ολοκαυτώματος (IHRA) και την Πρεσβεία της Ρουμανίας φιλοενηθήκαν στη Λάρισα τον Μάιο του 2016. Σημαντική, πολύ ξεχωριστή και άξια μίμησης είναι η καθιερωμένη από το 2012 της συμμετοχής των σχολείων του Νομού Λάρισας σε εκδηλώσεις στην πλατεία Άννας Φρανκ, στη μνήμη των 1.500.000 παιδιών που χάθηκαν στο Ολοκαύτωμα.

Ημέρα Μνήμης

των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων & Ηρώων του Ολοκαυτώματος

Ταξίδι στο Άουσβιτς...

Ενα τεράστιο συγκρότημα στρατοπέδων, που βρίσκεται στη μικρή πόλη Οσβιέτσιμ, και απέχει 64 χλμ. από την Κρακοβία. Στην ουσία πρόκειται για 3 μεγάλα στρατόπεδα, το Άουσβιτς Ι, το Άουσβιτς ΙΙ-Μπιρκενάου, και το Άουσβιτς ΙΙΙ (που ήταν στρατόπεδο εργασίας) και 39 μικρότερα. Ξεκινώντας την περιήγηση, στην είσοδο του Άουσβιτς Ι, βλέπουμε την περίφημη επιγραφή «Η εργασία απελευθερώνει»... Προχωρώντας, αντικρίζουμε τα κτίρια, τα μπλοκ, που είναι πολλά στη σειρά και πολύ καλά διατηρημένα. Εκεί μέσα οι κρατούμενοι έμεναν, σε άθλιες συνθήκες. Άλλα κτίρια ήταν χώροι εκτελέσεων, βασανιστηρίων ή πειραμάτων... Σήμερα είναι μουσειακοί χώροι, όπου βλέπει κανείς με τρόμο, τόνους από απομεινάρια μαλλιών που οι ναζί τα χρησιμοποιούσαν για να φτιάχνουν ύφασμα, εκατοντάδες βαλίτσες, χιλιάδες σκελετούς γυαλιών, τόνους από παπούτσια, τις οδοντόβουρτσές τους, τα σκεύη τους, παιδικές κούκλες, ρούχα και παπούτσια μωρών, δεκάδες προσθετικά μέλη, αλλά και τα κουτιά με το δηλητήριο Κυκλώνας Β. Λίγο πιο κει, οι θάλαμοι αερίων και η μοναδική καμινάδα που δεν πρόλαβαν οι ναζί να ανατινάξουν. Πίσω από το σημείο αυτό, σε πολύ μικρή απόσταση ήταν το πολυτελές σπίτι του Διοικητή του στρατοπέδου, που έμενε εκεί με τα 5 παιδιά του και απ' όπου ακούγονταν συνεχώς κλασική μουσική... Στο δεύτερο στρατόπεδο -το Μπιρκενάου, το κατ' εξοχήν στρατόπεδο εξόντωσης, υπήρχαν δεκάδες παράγκες στη σειρά, και 6 θάλαμοι αερίων και κρεματορία, απ' τα οποία βλέπει κανείς μόνο απομεινάρια του ενός. Και φυσικά, την περίφημη πύλη, κάτω

από την οποία περνούσαν τα τρένα του θανάτου. Δεν θα πω περισσότερα για τους χώρους... νομίζω ότι οι φωτογραφίες μας είναι αρκετά κατατοπιστικές... Σύμφωνα με τον Φράνσις Μπέικον, έναν από τους σημαντικότερους ζωγράφους του 20^{ου} αιώνα, κάποια ταξίδια αποτελούν επίθεση στο νευρικό σύστημα. Είναι κάποιοι τόποι, που αρκεί μια επίσκεψη για να σε ακολουθήσουν για πάντα. Μπορεί να είναι μνημεία αλλά και, αντιμνημεία όπως το φοβερό Άουσβιτς, που άφησε άφωνη την ανθρωπότητα, αλλάζοντας δραματικά και την ακριβή έννοια του ανθρώπου. Από όλα τα μέρη της γης, εκατοντάδες άνθρωποι κάθε μέρα, περπατούν στο αχανές στρατόπεδο με σκυμμένο κεφάλι, αγέλαστοι, σκυθρωποί, με μια δυσάρεστη έκπληξη στο πρόσωπό τους. Τα βλέμματά τους απορημένα, παγωμένα και μερικές φορές μετέωρα σαν να πέφτουν στο κενό... Απόλυτη ησυχία υπάρχει παντού και περισυλλογή... Μόνο κάποιοι ψιθύροι ακούγονταν που και που και οι οδηγίες από τους ξεναγούς των γκρουπ... Το Ολοκαύτωμα ήταν έργο πολλών χιλιάδων ανθρώπων που επέτρεψαν να συμβεί. Δυστυχώς, οι άνθρωπινες θηριωδίες συνεχίζονται και στις μέρες μας, με πολλές διαφορετικές μορφές. Κλείνοντας, ας θυμηθούμε μια πρόταση, από τον πρόλογο της Ελίζαμπετ Ζιλ, στο βιβλίο της Ιρέν Νειμροβσκι: «Το παιδί-θαύμα»: Η μισαλλοδοξία που οδηγεί στη βαρβαρότητα, δεν είναι προνόμιο ενός λαού, ούτε μιας εποχής και, πριν καν δολοφονήσει κυριολεκτικά, εξοντώνει ηθικά, πνίγοντας τη διαφορετικότητα, πλούτο των ανθρώπων.

Ανδριανός Λέκκας και Ρούλα Σιλιντζή

Ας ακούσουμε τον αφορισμό του Γερμανού συγγραφέα, βραβευμένου με Νομπέλ Λογοτεχνίας, Γκύντερ Γκρας:

“ (...) το τερατώδες στίγμα που ακούει στο όνομα Άουσβιτς, επειδή δεν παρομοιάζεται, επειδή δεν μπορεί με τίποτε να στηριχθεί ιστορικά, επειδή δεν γίνεται αντιληπτό μέσα από καμία ομολογία ενοχής, παραμένει κάτι το ασύλληπτο και κάτι που αποτελεί τέτοια τομή, ώστε να είναι σχεδόν αυτονόητο να χρονολογούμε την ιστορία της ανθρωπότητας, καθώς και τη δική μας έννοια της ανθρωπίνης ύπαρξης, με γεγονότα που συνέβησαν προ και μετά το Άουσβιτς.”

Δεκάδες προσθετικά μέλη από αναπήρους, οι οποίοι οδηγούνταν κατευθείαν στα κρεματορία... (Φωτ. Ρούλα Σιλιντζή).

Εκατοντάδες βαλίτσες που μένουν στοιβαγμένες, στους μουσειακούς πλέον χώρους του Άουσβιτς 1, με τα ονόματα των ιδιοκτητών τους και τις διευθύνσεις τους... (Φωτ. Ανδριανός Λέκκας).

Οι ριγέ φόρμες εργασίας των κρατουμένων... (Φωτ. Ρούλα Σιλιντζή).

Ημέρα Μνήμης

των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων & Ηρώων του Ολοκαυτώματος

Στην είσοδο του Άουσβιτς 1, η περίφημη επιγραφή υποδέχεται τους επισκέπτες... «ARBEIT MACHT FRE!» «Η εργασία απελευθερώνει»... (Φωτ. Ρούλα Σιλιντζή).

Οι εικονιζόμενοι φούρνοι, είχαν σκοπό την εξάλειψη των στοιχείων, με την καύση των σωμάτων των κρατουμένων, μετά από το ντουζ με ΖΥΚΛΟΝ. Παρόλα αυτά, με την απελευθέρωση βρέθηκαν εκατοντάδες πτώματα που δεν πρόλαβαν να καούν. (Φωτ. Ανδριανός Λέκκας).

Οι ράγες των τρένων του θανάτου, περνώντας μέσα από την πύλη, οδηγούν τους ανυποψίαστους ανθρώπους, στο εσωτερικό του στρατοπέδου και αμέσως στη διαλογή... Το 90% των ανθρώπων που θυσιάστηκαν στα κρεματορία, οδηγούνταν εκεί, αμέσως μόλις έφταναν στο Μπιρκενάου... (Φωτ. Ανδριανός Λέκκας).

Ο τοίχος των εκτελέσεων.. Χονδρό μονωτικό υλικό για να μην εξοστρακίζονται οι σφαίρες... (Φωτ. Ανδριανός Λέκκας).

Το εργοστάσιο του Γερμανού επιχειρηματία Όσκαρ Σίντλερ στην Κρακοβία, μετατράπηκε σε ένα καλαίσθητο μουσείο, με θεματικά δωμάτια και πλούσιο φωτογραφικό υλικό. (Φωτ. Ρούλα Σιλιντζή).

ΖΥΚΛΟΝ: Όταν ανοίγει η κονσέρβα, τα στερεά σφαιρίδια έρχονται σε επαφή με τον αέρα και αμέσως ελευθερώνονται υδροκνάνιο, με τα γνωστά αποτελέσματα... (Φωτ. Ανδριανός Λέκκας).

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

για την ευθύνη του πρώτου

www.eleftheria.gr